

A

Άγκιτ Προπ, η (αγγλ. Agitprop, ρωσ. агитпроп): Σύνθετος όρος που αποτελείται από τη σύντμηση των λέξεων «αγκιτάτσια» (ρωσικά: агитация) και «προπαγάνδα» (ρωσικά: пропаганда). Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε στη μπολσεβίκικη Ρωσία (μελλοντική ΕΣΣΔ), όπου χρησιμοποιήθηκε ως συντομογραφία του «Τομέα αγκιτάτσιας και προπαγάνδας» (Отдел агитации и пропаганды). Ο τομέας αυτός, που αργότερα μετονομάστηκε σε «Ιδεολογικό Τομέα», αποτελούσε μέρος των Κεντρικών και Περιφερειακών Επιτροπών του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Η λέξη *προπαγάνδα*, σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, σημαίνει τη «διάδοση ιδεών», και πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση της *άγκιτ-προπ*, τη διάδοση των ιδεών του κομμουνισμού, περιλαμβανομένων και των αναλύσεων της πολιτικής του Κομμουνιστικού Κόμματος και του Σοβιετικού Κράτους. Σε γενικότερη χρήση, η λέξη σηματοδοτούσε τη διάδοση οποιασδήποτε ωφέλιμης γνώσης, π.χ. των νέων μεθόδων αγροτικής καλλιέργειας, κλπ. Η λέξη *αγκιτάτσια* σημαίνει την ενεργή παρώθηση του πλήθους σε πράξεις σύμφωνες με την ιδεολογία και τα προστάγματα των Σοβιετικών ηγετών. Με άλλα λόγια, η *προπαγάνδα* ενεργούσε στη διάνοια, στο μυαλό, ενώ η *αγκιτάτσια* ενεργούσε στο θυμικό, στα συναισθήματα. Μετά την Επανάσταση των Μπολσεβίκων, ένα *άγκιτ-προπ τρένο* περιόδευε τη χώρα, με καλλιτέχνες και ηθοποιούς να παρουσιάζουν απλά έργα και να μεταδίδουν *προπαγάνδα*. Πάνω στο τρένο υπήρχε τυπογραφικός εξοπλισμός ώστε να τυπώνονται φυλλάδια και αφίσες που σκορπίζονταν από τα παράθυρα καθώς το τρένο περνούσε μέσα από πόλεις και χωριά. Ο όρος «Θέατρο της Άγκιτ-προπ» σηματοδότησε ένα υπέρ-πολιτικοποιημένο αριστερό θέατρο που εμφανίστηκε στην Ευρώπη κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930 κι από εκεί διαδόθηκε και στην Αμερική. Κάποια έργα του Μπρεχτ αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του θεάτρου. Σταδιακά ο όρος *άγκιτ-προπ* έφτασε να χρησιμοποιείται για κάθε είδους στρατευμένη στην αριστερά τέχνη.

Αντίχριστος, ο (εκκλ.): Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζεται, γενικότερα, κάθε πολέμιος της χριστιανικής πίστης, ειδικότερα δε το πρόσωπο που θα εμφανιστεί στο τέλος της ιστορίας και θα ενσαρκώνει το μίσος εναντίον του Χριστού και των πιστών του. Τόσο ο ευαγγελιστής Ιωάννης (*A' Ιω. 2, 18-19, 22. 4, 3. B' Ιω., 8*) όσο και ο Απόστολος Παύλος (*B' Θεσσαλ. 2, 311*) και η *Αποκάλυψη*, χρησιμοποιούν τον όρο με τη διπλή σημασία του, αλλά δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εσχατολογική διάσταση της περί του αντίχριστου διδασκαλίας. Καταχρηστικά ο χαρακτηρισμός αυτός αποδόθηκε σε διάφορα πρόσωπα που θεωρήθηκαν ως προσωποποίηση του μίσους εναντίον της χριστιανικής πίστης και της Εκκλησίας. Σύμφωνα με την αποστολική και την πατερική παράδοση, ο αντίχριστος δεν ταυτίζεται με τον Σατανά ή με τους ψευδοπροφήτες, παρά το γεγονός ότι πριν από την εμφάνισή του κατά τις έσχατες ημέρες θα προηγηθούν ψευδοπροφήτες που θα κηρύξουν την ανομία και την περιφρόνηση της ευαγγελικής πίστης. Η βασιλεία του αντίχριστου θα αρχίσει με την μεσονύκτια αιφνίδια και οδυνηρή επιδρομή του εξολοθρευτή αγγέλου και με την εγκατάσταση του αντίχριστου στο ναό του Θεού. Το τέλος της βασιλείας του θα έλθει με την παράδοσή του από τον Χριστό στη γέεννα του πυρός, οπότε θα ακολουθήσει η συντέλεια του κόσμου. Η παράδοση αυτή, που έχει τις ρίζες της στις ιουδαϊκές και στις ανατολικές, γενικότερα, θρησκευτικές αντιλήψεις, επηρέασε βαθύτατα την ιστορία του χριστιανικού κόσμου.

► Θέση 6

Απόκληρος: Εναλλακτικός τίτλος του τραγουδιού *Το παράπονο του ξενιτεμένου* που πρωτοτραγουδίασε η Σωτηρία Μπέλλου, σε μουσική και στίχους του Βασίλη Τσιτσάνη:

*Σαν απόκληρος γυρίζω
στην κακούργα ξενιτιά
περιπλανώμενος δυστυχισμένος
μακριά απ της μάνας μου την αγκαλιά
Κλαίνε τα πουλιά γι' αέρα
και τα δέντρα για νερό*

κλαίω μανούλα μου και 'γω για σένα
που έχω χρόνια για να σε δω
Πάρε χάρη την ψυχή μου
ησυχία για να βρω
αφού το θέλησε η μαύρη μοίρα
μεσ' τη ζωή μου να μην χαρώ

Αυτόματο, το: Αυτό που λειτουργεί χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, που διαθέτει ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες του επιτρέπουν να τίθεται σε λειτουργία ή να εκτελεί ορισμένες λειτουργίες μόνο του.

► Θέση 1

Angelus Novus: Τίτλος υδατογραφίας (1920) του Ελβετο-Γερμανού ζωγράφου Πάουλ Κλέε. Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, κάτοχος του έργου για πολλά χρόνια, εκτιμούσε πως απεικόνιζε «τον άγγελο της ιστορίας». Έχει στραμμένο το πρόσωπό του στο παρελθόν. Όπου *εμείς* βλέπουμε μια αλυσίδα γεγονότων, αυτός δεν αναγνωρίζει παρά μία και μοναδική καταστροφή που ασταμάτητα σωρεύει ερείπια πάνω στα ερείπια και του τα πετά μπροστά στα πόδια του». Στην πραγματικότητα, αυτό που περιγράφει ο Μπένγιαμιν έχει ελάχιστη σχέση με τον πίνακα: χρησιμεύει για το ουσιώδες της προβολής των δικών του συναισθημάτων και ιδεών. Ο Όττο Καρλ Βερκμάιστερ έχει ισχυριστεί πως αυτή η ερμηνεία του αγγέλου από τον Μπένγιαμιν έχει οδηγήσει στο να καταστεί ο άγγελος «ίνδαλμα της αριστεράς». Το όνομα και η σύλληψη του αγγέλου έχουν εμπνεύσει έργα άλλων καλλιτεχνών και μουσικών.

► Θέση 9

►► Κλέε, Πάουλ

Γαλλική Επανάσταση (1789-1799): το σύνολο των επαναστατικών κινήσεων που έθεσαν τέλος στο Παλαιό Καθεστώς στη Γαλλία.

Η Σύγκληση των Τάξεων της Συντακτικής Συνέλευσης. 1789: Σύγκληση της Συνέλευσης των Τάξεων (5 Μαΐου). Όρκος του Σφαιριστηρίου (20 Ιουν.). Αποπομπή του Νεκέρ (1 Ιουλ.). Η Συνέλευση των Τάξεων αυτοανακηρύσσεται Συντακτική Εθνοσυνέλευση (9 Ιουλ.). Πτώση της Βασίλης (14 Ιουλ.). Κατάργηση των προνομίων (4 Αυγ.). Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (16 Αυγ.). Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ αναγκάζεται να επιστρέψει στο Παρίσι (5-6 Οκτ.). Εθνικοποιείται η εκκλησιαστική περιουσία (2 Νοέμ.). *1790:* Πολιτικό καθεστώς του κλήρου (12 Ιουλ.). Γιορτή της Συναδέλφωσης (14 Ιουλ.). *1791:* Ο βασιλιάς επιχειρεί να διαφύγει αλλά συλλαμβάνεται στη Βαρέν (Ιούν.).

Η Νομοθετική Συνέλευση. 1791: Πρώτη Σύνοδος της Νομοθετικής Συνέλευσης (1 Οκτ.). *1792:* Κυβέρνηση των Γιρονδίνων (Μάρτ.). Κήρυξη του πολέμου (20 Απρ.). Πρώτες αποτυχίες. Αποπομπή των Γιρονδίνων (13 Ιούν.). Κατάληψη των Ανακτόρων του Κεραμεικού (20 Ιούν.). Αρχίζει η πρώτη περίοδος της Τρομοκρατίας, συλλαμβάνεται ο βασιλιάς και καταργείται η βασιλεία (10 Αύγ.). Αρχίζουν οι σφαγές του Σεπτεμβρίου (2 Σεπτ.). Νίκη στο Βαλνύ, που ανακόπτει την εισβολή ξένων στρατευμάτων (20 Σεπτ.).

Η Συμβατική Εθνοσυνέλευση. 1792: Κηρύσσεται η Δημοκρατία (22 Σεπτ.). Νίκη στη Σεμάπ και κατάληψη του Βελγίου (6 Νοέμ.). *1793:* Εκτέλεση του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ (21 Ιαν.). Επιστράτευση 300.000 ανδρών (24 Φεβρ.). Συνασπισμός κατά της Γαλλίας και εξέγερση των δυτικών επαρχιών της χώρας (Μάρτ.). Δημιουργία της Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας (6 Απρ.). Σύλληψη των Γιρονδίνων (2 Ιούν.). Σύνταγμα του έτους Ι που επικυρώνεται με δημοψήφισμα (24 Ιούν.). Έναρξη της δεύτερης περιόδου της Τρομοκρατίας (5 Σεπτ.). Θέσπιση του Γαλλικού Επαναστατικού Ημερολογίου (Οκτ.). *1794:* Ο Ροβεσπιέρος εξολοθρεύει τους οπαδούς του Εμπέρ (εβερτιστές), που θέλουν να προωθήσουν ακόμα περισσότερο την επανάσταση (Μάρτ.) και στη συνέχεια τους οπαδούς του Δαντών (Επιεικείς), που θέλουν τον τερματισμό της Τρομοκρατίας (Απρ.). Η νίκη στο Φλερύ εξαλείφει κάθε κίνδυνο από το εξωτερικό (26 Ιουν.). Πτώση και εκτέλεση του Ροβεσπιέρου και των οπαδών του (9 Θερμιδór / 27 Ιουλ.). Αφύπνιση των φιλοβασιλικών και αντεπαναστατικό κύμα, εξαθλίωση του λαού. *1795:* Ανάκληση των Γιρονδίνων (8 Μαρτ.). Συνθήκες της Βασιλείας (5 Απρ. και 22 Ιουλ.) και της

Χάγης (16 Μαΐου), επωφελείς για τη Γαλλία. Εξεγέρσεις των Αβράκωτων στις 12 Ζερμινάλ (1 Απρ.) και 1 Πραιριάλ (20 Μαΐου). Ψήφιση του Συντάγματος του έτους ΙΙΙ, που επικυρώνεται με δημοψήφισμα (22 Αυγ.). Εξέγερση των φιλομοναρχικών συντρίβεται από τον Βοναπάρτη (5 Οκτ.).

Το Διευθυντήριο. 1795: Πρώτη συνέλευση του Διευθυντηρίου (2 Νοέμ.). 1796: ο Βοναπάρτης επικεφαλής της στρατιάς της Ιταλίας (2 Μαρτ.). Νίκη στο Άρκολι (17 Νοέμ.). 1797: Εκτέλεση του Μπαμπέφ, αρχηγού της συννομωσίας των Ίσων (27 Μαΐου). Πραξικόπημα της 18 Φρουκτιδώρ κατά των φιλομοναρχικών (4 Σεπτ.). Συνθήκη του Καμποφόρμιο (18 Οκτ.). 1798: Ήττα του Βοναπάρτη στο Αμπουξίρ της Αιγύπτου (1 Αυγ.). 1799: Πραξικόπημα του Βοναπάρτη (18 Μπρυμαίρ / 9 Νοέμ.). Έναρξη της περιόδου της Υπατείας (9-10 Νοέμ.). Τέλος της Επανάστασης.

► Θέσεις 14, 15

►► Γαλλικό Επαναστατικό Ημερολόγιο, το | Ροβεσπιέρος, Μαξιμιλιανός

Γαλλικό Επαναστατικό Ημερολόγιο, το: Η Γαλλική Επανάσταση του 1789 εισήγαγε ένα νέο ημερολόγιο. Το Γαλλικό Επαναστατικό Ημερολόγιο ήταν σε ισχύ για 12 χρόνια, από τον Οκτώβριο του 1793 έως το 1805 και για 18 ημέρες στην Παρισινή Κομμούνα του 1871. Η χρονολόγηση του ξεκινούσε με έτος Ι το 1789. Το έτος αποτελούνταν από 12 μήνες -με νέες πρωτότυπες ονομασίες βασισμένες στα καιρικά φαινόμενα- και κάθε μήνας αποτελούνταν από 3 δεκαήμερες εβδομάδες. Κάθε μέρα διαιρούνταν σε 10 ώρες, κάθε ώρα σε 100 δεκατόλεπτα και κάθε δεκατόλεπτο σε 100 δεκατοδευτερόλεπτα, οπότε η μία ώρα ήταν υπέρδιπλη σε διάρκεια της συμβατικής ώρας.

► Θέση 15

►► Γαλλική Επανάσταση, η

Δ

Διαπόραμα, το: Αλληλουχία φωτογραφικών διαφανειών που προβάλλονται με τη βοήθεια ενός προτζέκτορα, ορισμένες φορές συνοδευόμενες και από ηχητικό-μουσικό περιβάλλον. Η λέξη μοιράζεται ετυμολογικά ρίζες από τις λέξεις «διόραμα» και «πανόραμα», που προέρχονται και οι δύο από την ελληνική λέξη *όραμα*.

Ε

Εκφυλισμένη Τέχνη (γερμ. Entartete Kunst): Όρος που υιοθέτησε το ναζιστικό καθεστώς της Γερμανίας για να περιγράψει σχεδόν ολόκληρη την μοντέρνα τέχνη. Κάθε τέτοια τέχνη απαγορεύτηκε, με το δικαιολογητικό ότι από τη φύση της ήταν μη γερμανική ή εβραϊκή -μπολσεβικική και όσοι χαρακτηρίστηκαν ως εκφυλισμένοι καλλιτέχνες υπέστησαν κυρώσεις. Αυτές περιελάμβαναν απολύσεις από τις διδασκαλικές τους θέσεις, απαγόρευση έκθεσης ή πώλησης των έργων τους και, σε ορισμένες περιπτώσεις, καθολική απαγόρευση να παράγουν τέχνη. Η έκθεση που οργανώθηκε από τους Ναζί στο Μόναχο το 1937 τιτλοφορήθηκε *Εκφυλισμένη Τέχνη* και απαρτιζόταν από μοντερνιστικά έργα χαοτικά κρεμασμένα πλάι σε έργα φρενοβλαβών και συνοδευόμενα από ταμπέλες με κείμενα που χλεύαζαν την τέχνη τους. Σχεδιασμένη για να πυροδοτήσει την κοινή γνώμη ενάντια στον μοντερνισμό, η έκθεση ταξίδεψε ακολούθως σε αρκετές πόλεις της Γερμανίας και της Αυστρίας και γνώρισε αθρόα προσέλευση.

►► Κλέε, Πάουλ

Ελέφαντας, ο (Ζωολ.): Μεγάλο χορτοφάγο θηλαστικό της Αφρικής και της Ασίας, που χαρακτηρίζεται κυρίως από τη μύτη του, η οποία έχει επιμηκυνθεί σε προβοσκίδα, και από τους χαυλιόδοντές του. Οι ελέφαντες είναι τα μεγαλύτερα σύγχρονα χερσόβια θηλαστικά. Είναι τα τελευταία υπολείμματα μιας πανίδας η οποία περιλάμβανε, κατά τη διάρκεια των

γεωλογικών εποχών, τεράστιες μορφές, με πιο γνωστό το Μαμμούθ. Οι ελέφαντες είναι πολύ κοινωνικοί και αισθάνονται αλληλέγγυοι μεταξύ τους. Όταν κάποιος κυνηγός τραυματίσει έναν ελέφαντα, αρκετά συχνά μερικά άτομα, αντί να τραπούν σε φυγή, αφήνουν το κοπάδι για να προσφέρουν βοήθεια στον πληγωμένο. Οι ελέφαντες είναι προικισμένοι με εξαιρετική μνήμη.

H

Ηλιοτροπισμός, ο (Βοτ.): Κατηγορία κινήσεων μέσω της οποίας διάφορα όργανα του φυτού (φύλλα και άνθη) παρακολουθούν και αποκρίνονται στις ημερήσιες κινήσεις του ήλιου. Χαρακτηριστικά του ηλιοτροπισμού είναι η ταχύτητά του, η αναστρεψιμότητα της κίνησης και η επαναφορά του φυτικού οργάνου κατά τη διάρκεια της νύχτας στη θέση υποδοχής των πρώτων πρωινών ηλιακών ακτινών.

► Θέση 4

Θ

Θα σημάνουν οι καμπάνες: Τίτλος τραγουδιού του Μίκη Θεοδωράκη από τη συλλογή *Ρωμιοσύνη* (1966) σε στίχους του Γιάννη Ρίτσου:

Με τόσα φύλλα σου γνέφει ο ήλιος καλημέρα

Με τόσα φλάμπουρα λάμπει, λάμπει ο ουρανός

Και τούτοι μέσ' τα σίδερα και κείνοι μεσ' το χώμα.

Σώπα όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες.

Αυτό το χώμα είναι δικό τους και δικό μας.

Κάτω απ' το χώμα μες στα σταυρωμένα χέρια τους

Κρατάνε της καμπάνας το σχοινί,

Προσμένουνε την ώρα, προσμένουν να σημάνουν την ανάσταση

Τούτο το χώμα είναι δικό τους και δικό μας

Δεν μπορεί κανείς να μας το πάρει

Σώπα όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες.

►► Ρωμιοσύνη, η

Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας: Εναλλακτικός τίτλος του κειμένου του Βάλτερ Μπένγιαμιν *Περί της έννοιας της ιστορίας* (Über den Begriff der Geschichte). Γράφτηκε στις αρχές του 1940, λίγο πριν την απόπειρα του Μπένγιαμιν να αποδράσει από το Πορτ-Μπου (γαλλο-ισπανικά σύνορα, Βισύ, Γαλλία), όπου Εβραίοι και μαρξιστές Γερμανοί πρόσφυγες παραδόθηκαν από την γαλλική κυβέρνηση στην Γκεστάπο. Ένα αντίγραφο του κειμένου στάλθηκε στην φιλόσοφο Χάνα Άρεντ και εκείνη το παρέδωσε στον Τεοντόρ Αντόρνο. Δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά με τον τίτλο *Εις μνήμην του Βάλτερ Μπένγιαμιν* (Walter Benjamin zum Gedächtnis). Στις *Θέσεις*, ο Μπένγιαμιν παρουσιάζει μια κριτική αυτού που αποκαλεί «ιστορικισμό», μιας έννοιας της ιστορίας που αντιλαμβάνεται το παρελθόν ως μία αλληλουχία ή ένα «αιτιακό πλέγμα» γεγονότων που είναι συγκεκριμένα και που, με τρόπο μηχανικό, γεννούν το παρόν και το μέλλον. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη της ιστορίας, η δουλειά του ιστορικού είναι απλώς το να εξηγήσει «το πώς ακριβώς ήταν», ερευνώντας και τακτοποιώντας ιστορικά γεγονότα στη σωστή τους σειρά εμφάνισης, ιστορώντας ξανά το παρελθόν ως μια δίχως ζωή σειρά στιγμών που ακολουθούν η μία την άλλη «όπως οι χάντρες σε ένα ροζάριο». Σε αντίθεση με την ιστορικιστική προσέγγιση της ιστορίας, ο Μπένγιαμιν στις *Θέσεις* επιχειρεί μια εκρηκτική σύνδεση του ιουδαϊκού μεσσιανισμού με τον

επαναστατικό μαρξισμό. Το Μεσσιανικό, με τις βιβλικές καταβολές του, ενυπάρχει μέσα σε όλη την παράδοση των καταπιεσμένων, στους αγώνες τους, στην πράξη, την θεωρία και το όραμα της εκ βάθρου αλλαγής του κόσμου. Τα γραφειοκρατικά μορφώματα, σοσιαλδημοκρατικά και σταλινικά, εξόρυσαν και εξόντωσαν τον μεσσιανικό πυρήνα του μαρξισμού. Η προσδοκία της επαναστατικής ρήξης του συνεχούς της ιστορίας, όπως την είδε ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, η απότομη διακοπή της πορείας των πραγμάτων που μέχρι τώρα δεν ήταν παρά «διάβαση μέσα στην κοιλάδα των δακρύων», το ασίγαστο, εκ βαθέων αίτημα μιας πέρα από δίκαια και νόμους Δικαιοσύνης, που επιτέλους παίρνει σάρκα και οστά επί της γης, αποτελεί τη γεμάτη τώρα προσέγγιση της ιστορίας του -κατά Μπένγιαμιν- ιστορικού υλιστή.

►► Μπένγιαμιν, Βάλτερ

Ιουλιανή Επανάσταση (27-28-29 Ιουλίου 1830): Επαναστατικό κίνημα, γνωστό και ως οι *Τρεις ένδοξες ημέρες*, που οδήγησε στην παραίτηση του βασιλιά της Γαλλίας Καρόλου Ι΄. Με τα Διατάγματα του 1830, ο Κάρολος Ι΄ παραβίασε το Σύνταγμα της Παλινόρθωσης. Το Παρίσι εξεγέρθηκε και θριάμβευσε. Οι φιλελεύθεροι αστοί, τρομοκρατημένοι από τη λαϊκή έκρηξη, κάλεσαν τον φιλελεύθερων αρχών δούκα της Ορλεάνης, ο οποίος ανέβηκε στο θρόνο ως Λουδοβίκος-Φίλιππος (Ιουλιανή Μοναρχία). Ο Κάρολος Ι΄ εξορίστηκε. Μαζί του είχε ηττηθεί οριστικά η παλαιά γαλλική τάξη των ευγενών.

► Θέση 15

►► Μπλανκί, Λουί Ωγκύστ

Ιστορικισμός, ο (Φιλοσ.): Άποψη, σύμφωνα με την οποία ένα γνωστικό αντικείμενο γίνεται γνωστό μόνο όταν αντιμετωπιστεί ως αποτέλεσμα μιας ιστορικής εξέλιξης. Κάθε γνωστικό αντικείμενο –είτε για λαό πρόκειται είτε για θεσμό είτε για γλώσσα είτε για επιστήμη είτε για έμβιο είδος– πέρασε, κατά την ιστορική πορεία του, από διάφορα στάδια, τα οποία, εφόσον κατανοηθούν και ερμηνευθούν, επιτρέπουν την πληρέστερη κατανόηση του σχετικού θέματος. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από την Σχολή Δικαίου του Σαβινού και έλαβε στη συνέχεια μια μεθοδολογική σημασία, που επιδέχεται πολυάριθμες ερμηνείες. Στοιχεία του ιστορικισμού εμφανίζονται στα κείμενα του φιλοσόφου Χέγκελ, που άσκησαν μεγάλη επιρροή στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα, και σε κείμενα του Μαρξ, στα οποία φαίνεται η επιρροή του Χέγκελ. Για τον μαρξισμό, αποτελεί την επιβεβαίωση της αντικειμενικότητας των νόμων που διέπουν την εξέλιξη κάθε αντικειμένου. Για τον Σπένγκλερ, αποτελεί την αναζήτηση των «κύκλων του πολιτισμού», οι οποίοι είναι ασυνεχείς και χαρακτηρίζονται από έναν «πολιτισμό» που γεννιέται, ζει και πεθαίνει. Ο Νίτσε, ο Ντιλτάι, ο Σπράνγκερ, ο Όυκεν, ο Τούνμπη, ο Κρότσε κ.α., με τις πολυάριθμες αποκλίσεις τους, μπορούν να θεωρηθούν εκπρόσωποι του ιστορικισμού. Για τον λόγο αυτό, οι φιλοσοφικές θέσεις είναι επί του προκειμένου πολυάριθμες και καμιά φορά διαφέρουν μεταξύ τους ριζικά.

► Θέσεις 5, 7, 16, 17 & Παρ. Α

►► Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας | Μπένγιαμιν, Βάλτερ | Φουστέλ ντε Κουλάνζ, Νυμά Ντενί

Ιστορικός υλισμός, ο (Φιλοσ.): Μεθοδολογική προσέγγιση για την μελέτη της κοινωνίας, της οικονομίας και της ιστορίας, πρώτα εκφρασμένη από τον Μαρξ. Ο ίδιος ποτέ δεν χρησιμοποίησε αυτόν τον όρο αλλά αναφέρθηκε στην προσέγγισή του ως «η υλιστική αντίληψη της ιστορίας». Σύμφωνα με τη μαρξιστική θεωρία της ιστορίας τα οικονομικά γεγονότα διαδραματίζουν, σε τελευταία ανάλυση, καθοριστικό ρόλο στα ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά φαινόμενα. Ο Μαρξ έγραφε στον πρόλογο του έργου του *Συμβολή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας* (1859) ότι η υπόθεση που του χρησίμευε ως βάση για την ανάλυση της κοινωνίας θα μπορούσε εν συντομία να διατυπωθεί ως ακολούθως: «Στην κοινωνική παραγωγή την οποία οι άνθρωποι πραγματοποιούν, συνάπτουν καθορισμένες σχέσεις που είναι αναπόφευκτες και ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σχέσεις παραγωγής που αντιστοιχούν σε ένα ορισμένο στάδιο ανάπτυξης των υλικών δυνάμεων παραγωγής. Το συνολικό άθροισμα αυτών των σχέσεων παραγωγής αποτελεί την οικονομική δομή της

κοινωνίας, το πραγματικό θεμέλιο, στο οποίο βασίζεται μια νομική και πολιτική υπερδομή και στο οποίο αντιστοιχούν καθορισμένες μορφές κοινωνικής συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής στην υλική ζωή καθορίζει τον γενικό χαρακτήρα των κοινωνικών, πολιτικών και νοητικών διαδικασιών της ζωής. Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων εκείνη που καθορίζει την ύπαρξή τους: είναι, αντιθέτως, η κοινωνική τους ύπαρξη που καθορίζει τη συνείδησή τους». Σε επίπεδο ιστορικού νόμου, η υπόθεση αυτή ονομάζεται ιστορικός υλισμός. Αν και αυτή η υπόθεση εργασίας απασχόλησε για πολύ χρόνο την σκέψη του Μαρξ, δεν την διατύπωσε ποτέ με απολύτως σαφή τρόπο. Ο ιστορικός υλισμός, ως επεξηγηματικό σύστημα, διευρύνθηκε και αναθεωρήθηκε από χιλιάδες επιστημονικές μελέτες μετά τον θάνατο του Μαρξ. Αν και ο Μαρξ είπε ότι πρότεινε μονάχα μια κατευθυντήρια γραμμή για την ιστορική έρευνα, μέχρι τον εικοστό αιώνα η έννοια του ιστορικού υλισμού έγινε ο θεμέλιος λίθος του σύγχρονου κομμουνιστικού δόγματος.

► Θέσεις 1, 2, 4, 5, 6, 7, 16, 17

K

Καρχηδών, η (αρχ.): Μεγάλη πόλη της αρχαιότητας (φοινικική ονομ. Καρτ Χαντάστ, λατ. Carthago) στην βόρεια ακτή της Αφρικής, που σήμερα αποτελεί περιοχή της Τύνιδας. Η φοινικική της ονομασία σημαίνει «Νέα Πόλη». Ιδρύθηκε, σύμφωνα με τον Βιργίλιο, κατά το 814 π.Χ. από την Βασίλισσα Διδώ. Ενεπλάκη σε τρεις καταστροφικούς πολέμους με τη Ρώμη. *Πρώτος φοινικικός πόλεμος (264-241 π.Χ.):* απώλεια της Σικελίας, πτώση του ολιγαρχικού καθεστώτος της Καρχηδόνας, εξέγερση των μισθοφόρων. *Δεύτερος φοινικικός πόλεμος (218-201 π.Χ.):* απώλεια της Ισπανίας, καταστροφή της δύναμης της Καρχηδόνας αλλά όχι και του πλούτου της. *Τρίτος φοινικικός πόλεμος (149-146 π.Χ.):* άλωση και καταστροφή της Καρχηδόνας από τον Σκηπίωνα Αιμιλιανό, μοιρασιά των εδαφών της ανάμεσα στους Ρωμαίους και τους Νουμίδες.

► Θέση 7

► ► Φλωμπέρ, Γκουστάβ

Κέλερ, Γκότφριντ (Keller, Gottfried): Ο πλέον αντιπροσωπευτικός εθνικός συγγραφέας της γερμανόφωνης Ελβετίας (Ζυρίχη 1819-1890). Είχε σκοπό να γράψει θεατρικά έργα: αντί γ' αυτό όμως, έγραψε το μεγάλο αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα *Ο Πράσινος Χάινριχ*, στο οποίο οφείλει την φήμη του. Το αναθεώρησε τελείως 25 χρόνια αργότερα (1879-1880), και στην μορφή αυτή, στην οποία καθιερώθηκε, η προσωπική διήγηση της εξέλιξης ενός νέου γίνεται ένα κλασικό Bildungsroman (μυθιστόρημα μαθητείας) κατά την παράδοση του *Βίλχελμ Μάιστερ* του Γκαίτε. Ο Κέλερ είναι επίσης γνωστός για τα διηγήματά του τα οποία είναι συγκεντρωμένα με τίτλο *Οι άνθρωποι της Σέλντβιλα* (1856-1874) και *Επτά θρύλοι* (1872). Το τελευταίο μυθιστόρημά του, *Μάρτιν Ζαλάντερ* (1886), έχει θέμα την πολιτική ζωή στην Ελβετία στην εποχή του.

► Θέση 5

Κλέε, Πάουλ (Klee, Paul): Γερμανό-Ελβετός ζωγράφος (Μύνχενμπουχζεε, Βέρνη 1879 – Μουράλτο-Λοκάρνο 1940). Μολονότι δεν εντάχθηκε επισήμως σε καμία σχολή ή κίνημα, το έργο του είχε σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση των περισσότερων καλλιτεχνικών τάσεων της μοντέρνας τέχνης, ενώ υπήρξε και δάσκαλος στη σχολή Μπαουχάους (*Bauhaus*). Άφησε συνολικά περισσότερα από 9.000 έργα, μεταξύ αυτών υδατογραφίες, χαρακτηριστικά και σχέδια, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων φιλοξενείται σήμερα στο *Κέντρο Πάουλ Κλέε* της Βέρνης. *Τα τελευταία χρόνια:* Με την άνοδο του ναζισμού, ο Κλέε έχασε την θέση του στην Ακαδημία. Σύμφωνα με το νόμο που απέκλειε από τις δημόσιες υπηρεσίες όσους δεν ανήκαν στην άρεια φυλή, υποχρεώθηκε να αποδείξει την καταγωγή του. Παρά το γεγονός πως κατέθεσε τα σχετικά έγγραφα δεν κατάφερε να διατηρήσει τελικά τη θέση του καθηγητή καθώς κρίθηκε ικανός για μελλοντική δράση ενάντια στα συμφέροντα του εθνικοσοσιαλιστικού κράτους, εξαιτίας του πολιτικού του παρελθόντος. Το φθινόπωρο του 1933, ο Κλέε εγκατέλειψε οριστικά το Ντύσελντορφ μαζί με την οικογένειά του, αντιμετωπίζοντας οικονομικές δυσχέρειες. Τον Δεκέμβριο του 1933, εγκαταστάθηκε στη Βέρνη. Δύο χρόνια αργότερα διοργανώθηκε μεγάλη αναδρομική έκθεση και την ίδια περίοδο ο Κλέε αρρώστησε σοβαρά.

Αρχικά διαγνώστηκε ιλαρά αλλά τελικά διαπιστώθηκε πως έπασχε από σκληροδερμία, μία σπάνια νόσο που συχνά επιφέρει το θάνατο. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του υπήρξε πολύ παραγωγικός. Ένα από τα σημαντικότερα έργα της περιόδου αυτής είναι ο πίνακας με τίτλο *Η εξέγερση του υδραγωγείου*, που έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό έργο και συμβολή του Κλέε στον αγώνα κατά του φασισμού. Ο Κλέε φιλοτέχνησε τον πίνακα αυτό το 1937, την ίδια χρονιά που διοργανώθηκε η έκθεση "*Εκφυλισμένης Τέχνης*" από το ναζιστικό καθεστώς, η οποία περιλάμβανε 17 έργα του. Το 1939, έχοντας συμπληρώσει πέντε χρόνια συνεχούς διαμονής στην Ελβετία, υπέβαλε αίτηση για να αποκτήσει ελβετική υπηκοότητα, η οποία έγινε τελικά δεκτή παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε εξαιτίας των πολιτισμικών και πολιτικών προεκτάσεων του έργου του. Υπέβαλε επίσης αίτηση για να γίνει δημότης της Βέρνης, ωστόσο η επιθυμία του αυτή έμεινε ανεκπλήρωτη εξαιτίας του θανάτου του, στις 29 Ιουνίου του 1940, στο Μουράλτο-Λοκάρνο της Ιταλίας όπου βρισκόταν για θεραπεία. Η τέφρα του μεταφέρθηκε στη Βέρνη το 1946 και ο γιος του Φέλιξ ζήτησε να χαραχθούν στον τάφο του τα λόγια του: "*Δεν περιορίζομαι στο εδώ και τώρα, ανήκω τόσο στους νεκρούς όσο και στους αγέννητους. Πιο κοντά στην καρδιά της δημιουργίας από τους περισσότερους, όχι όμως και αρκετά κοντά ακόμη.*"

► Θέση 9

►► Angelus Novus | Εκφυλισμένη Τέχνη

Κονστρουκτιβισμός, ο (Τέχνη): Ρωσικό καλλιτεχνικό και αρχιτεκτονικό κίνημα, που επηρεάστηκε αρχικά από τον κυβισμό και τον φουτουρισμό και θεωρείται γενικά ότι εγκαινιάστηκε το 1913 με τα «ζωγραφικά ανάγλυφα» - αφηρημένες γεωμετρικές κατασκευές - του Βλαντίμιρ Τάτλιν. Οι αδελφοί Αντουάν Πέβσνερ και Ναούμ Γκάμπο προσχώρησαν στην ομάδα του Τάτλιν και των οπαδών του στη Μόσχα και δημοσιεύοντας από κοινού το 1920 το *Ρεαλιστικό Μανιφέστο* έγιναν οι εκπρόσωποι του κινήματος. Από το μανιφέστο αυτό προήλθε και ο όρος Κονστρουκτιβισμός, δεδομένου ότι κύριος άξονας της τέχνης θεωρούνταν η «κατασκευή» (construction, constructivism). Λόγω του θαυμασμού που έτρεφαν για τις μηχανές και την τεχνολογία, τον φονξιοναλισμό, και τα σύγχρονα βιομηχανικά υλικά, όπως το πλαστικό, το ασφάλι και το γυαλί, οι κονστρουκτιβιστές αποκαλούνταν και «καλλιτέχνες-μηχανικοί». Ο καλλιτέχνης στον Κονστρουκτιβισμό, σύμφωνα με τον Τάτλιν, γίνεται ένας μηχανικός-παραγωγός που συμβάλλει, ως κοινωνικός παράγοντας, στη μεταμόρφωση του κόσμου. Παρ' όλ' αυτά, με την επικράτηση του Σοσιαλιστικού Ρεαλισμού (δεκαετία του 1930), ο Κονστρουκτιβισμός στη Σοβιετική Ένωση πέθανε και στηλιτεύτηκε. Στη δεύτερη έκδοση της *Μεγάλης Σοβιετικής Εγκυκλοπαίδειας* (1949-1960), το άρθρο «Κονστρουκτιβισμός» ξεκινάει ως εξής: «Μία φορμαλιστική τάση της αστικής τέχνης που αναπτύχθηκε μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αντιουμανιστική από τη φύση της, εχθρική στο ρεαλισμό, ο Κονστρουκτιβισμός εμφανίζεται ως έκφραση της βαθύτερης παρακμής της αστικής κουλτούρας κατά την περίοδο της γενικής κρίσης του καπιταλισμού».

► Θέση 17

►► Μνημείο για την Τρίτη Διεθνή, το

Κομφορμισμός, ο: Η τάση ή ροπή του ατόμου για σχήματα, πράξεις ή αρχές που χαρακτηρίζονται από σύμβαση, κοινή και συνήθως άκριτη παραγωγή. Επίσης, η επιθυμία του ατόμου να αποδέχεται καταστάσεις ή να εντάσσεται σε ομαδοποιήσεις επιδιώκοντας κοινωνική αναγνώριση, άνοδο στην κοινωνική ιεραρχία, καθώς και την τάση του να φοβάται μπροστά στην ευθύνη που του θέτει η ελευθερία του ατόμου.

► Θέσεις 6, 11

Κράους, Καρλ (Kraus, Karl): Αυστριακός συγγραφέας εβραϊκής καταγωγής (Γκίτσιν, Βοημία, 1874 – Βιέννη 1936). Το 1899 ίδρυσε το περιοδικό *Ο Πυρσός* όπου για πολλά χρόνια ήταν ο άτεγκτος δικαστής της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της Αυστρίας. Οι σατιρικές πολεμικές του, σε αιχμηρό ύφος, απαρτίζουν πολλούς τόμους με σίχους, αφορισμούς, μεταφράσεις και θεατρικά έργα. Ειρηνιστής, έγραψε ένα θεατρικό έργο εναντίον του πολέμου: *Οι τελευταίες μέρες της ανθρωπότητας* (1818) και αργότερα ένα βίαιο κατηγορητήριο του εθνικοσοσιαλισμού: *Η τρίτη Βαλπούργεια Νύχτα* (που δεν δημοσιεύθηκε παρά το 1952).

► Θέση 14

Κριτική στο Πρόγραμμα της Γκότα: Κείμενο βασισμένο σε ένα γράμμα του Καρλ Μαρξ που γράφτηκε νωρίς τον Μάη του 1875 με αφορμή την ομάδα των *Eisenach* του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κινήματος, με το οποίο ο Μαρξ και ο Ένγκελς βρίσκονταν σε στενή

σχέση. Το κείμενο πήρε το όνομά του από την πόλη της Γκότα, όπου επρόκειτο να πραγματοποιηθεί ένα επικείμενο συνέδριο του κόμματος. Προσφέροντας ίσως την πιο λεπτομερή ανακοίνωση του Μαρξ σχετικά με ζητήματα προγραμματισμού για την επαναστατική στρατηγική, το κείμενο αυτό μιλά για την «δικτατορία του προλεταριάτου», για την περίοδο μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό, για τον προλεταριακό διεθνισμό, και το κόμμα της εργατικής τάξης. Η *Κριτική* είναι επίσης σημαντική επειδή διασαφηνίζει την αρχή του «Κάθε ένας σύμφωνα με την ικανότητά του, για κάθε έναν σύμφωνα με την ανάγκη του» ως βάση για την κομμουνιστική κοινωνία. Επίσης ο Μαρξ αναφέρει ότι στον σοσιαλισμό «το άτομο δέχεται από την κοινωνία ακριβώς αυτό που το ίδιο της δίνει». Δείχνοντας ότι, ενώ ο κομμουνισμός θα είναι ένα καθεστώς όπου η αμοιβή θα βασίζεται στις ανάγκες, ο σοσιαλισμός όντας ανώριμος και ατελής θα βασίζει τους μισθούς στα έργα. Η *Κριτική στο Πρόγραμμα της Γκότα* δημοσιεύθηκε μετά τον θάνατο του Μαρξ και υπήρξε ένα από τα τελευταία του σημαντικά κείμενα.

► Θέση 11

►► Μαρξ, Καρλ

Λότζε, σερ Όλιβερ Τζόζεφ (Lodge, Sir Oliver Joseph): Βρετανός φυσικός (Πένκχαλ του Στάφορντσερ 1851 – κοντά στο Σώλσμπερυ του Γουίλτσερ 1940). Τελειοποίησε τον *συνοχέα*, εφεύρεση του Γάλλου Εντουάρ Μπρανλύ, είδος φωρατή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας που αποτελούσε το βασικό εξάρτημα των πρώτων ραδιοφωνικών δεκτών. Το 1881 ονομάστηκε καθηγητής στην έδρα φυσικής του Πανεπιστημιακού Κολεγίου του Λίβερπουλ. Δύο χρόνια αργότερα υπέβαλλε αριθμό διατριβών στη φυσική εταιρία του Λονδίνου σχετικά με τον συνοχέα και, το 1894, τον χρησιμοποίησε σε έναν τύπο ραδιοφωνικού δέκτη που χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά μέχρι την δεκαετία του 1900. Ο Λότζε υπήρξε ο πρώτος που εισηγήθηκε το 1894 ότι ο Ήλιος μπορεί να αποτελεί πηγή ραδιοκυμάτων, γεγονός που επιβεβαιώθηκε μόλις το 1942. Το 1900 ονομάστηκε πρώτος πρύτανης του νέου Πανεπιστημίου του Μπέριμιγχαμ και το 1902 χρίστηκε ιππότης. Μετά το 1910 δέσποσε στην έρευνα της φυσικής, πίστευε δε βαθιά στη δυνατότητα επικοινωνίας με τους νεκρούς και επιδόθηκε σε σοβαρή προσπάθεια συμφιλίωσης της επιστήμης με τη θρησκεία.

► Θέση 2

Λούξεμπουργκ, Ρόζα (Luxemburg, Rosa): Γερμανοεβραία, πολωνικής καταγωγής, μαρξίστρια πολιτική θεωρητικός και επαναστάτρια που ανήκε στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας και αργότερα στο Ανεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας (Ζάμοτς, ρωσική Πολωνία 1870 – Βερολίνο 1919). Γεννημένη σε ευκατάστατη εβραϊκή οικογένεια της ρωσοκρατούμενης Πολωνίας, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα της σε εφηβική ηλικία λόγω της δράσης της στο επαναστατικό σοσιαλιστικό κόμμα «Προλεταριάτο» (1889). Σπούδασε πολιτική οικονομία στην Ελβετία. Εγκαταστάθηκε στη Γερμανία, όμως κατά τη διάρκεια της ρωσικής επανάστασης του 1905 μετέβη κρυφά στην Πολωνία όπου οργάνωσε την επαναστατική προπαγάνδα. Συνελήφθη, αφέθηκε ελεύθερη κι επέστρεψε στη Γερμανία. Έγραψε το *Μαζική απεργία, κόμμα και συνδικάτα* (1906) όπου επιμένει στον αυθόρμητο χαρακτήρα και τις επαναστατικές πρωτοβουλίες των προλεταριακών μαζών, αρνούμενη τον καθοδηγητικό ρόλο του κόμματος. Η αποτυχία της Δεύτερης Διεθνούς και η πολιτική της γερμανικής Σοσιαλδημοκρατίας που υποστήριζε τον πόλεμο, οδήγησαν την Λούξεμπουργκ στη συνίδρυση του Συνδέσμου «Σπάρτακος» που υιοθέτησε επαναστατικές και αντιμιλιταριστικές θέσεις. Από τη φυλακή (1915-1916, 1916-1918), η Λούξεμπουργκ παρακολουθούσε τα γεγονότα του πολέμου και κυρίως τη Ρωσική Επανάσταση (1917). Ελευθερώθηκε κατά τη διάρκεια της εξέγερσης στο Βερολίνο του Νοέμβρη του 1918 και συνέχισε τη δράση της ιδρύοντας και διευθύνοντας την εφημερίδα *Η Κόκκινη Σημαία* (Die rote Fahne), όπου δημοσιεύει το πρόγραμμα της εξέγερσης και συνεισφέρει στην ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γερμανίας (Δεκ. 1918). Συμμετείχε στην Σπαρτακιστική Εξέγερση (Ιαν. 1919), στην οποία αρχικά είχε αντιταχθεί. Η εξέγερση συντριβή από τα απομεινάρια του μοναρχικού στρατού και από τις ελεύθερες δεξιές πολιτοφυλακές που συλλογικά ονομάζονταν Φράϊκορπς (*Freikorps*) που εστάλησαν από την κυβέρνηση. Η Λούξεμπουργκ και εκατοντάδες άλλοι συνελήφθησαν, βασανίστηκαν και εκτελέστηκαν.

►► Σπάρτακος, Σύνδεσμος

Λιλί Μαρλέν (γερμ. Lili Marleen): Γερμανικό ερωτικό τραγούδι που έγινε δημοφιλές κι απ' τις δυο πλευρές του μετώπου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Οι στίχοι γράφτηκαν το 1915 κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου από τον Χανς Λέιπ (1893-1983), έναν δάσκαλο από το Αμβούργο που είχε καταταγεί στον Αυτοκρατορικό Γερμανικό Στρατό. Ο Λέιπ, σύμφωνα με έγγραφες μαρτυρίες, συνδύασε τα ονόματα της ερωμένης του και μιας άλλης φίλης του. Το 1938 μελοποιήθηκε από τον Νόρμπερτ Σούλτσε και το 1939 ηχογραφήθηκε από την Λέιλ Άντερσεν. Μετά την κατάληψη του Βελιγραδίου το 1941, ο Ραδιοφωνικός Σταθμός του Βελιγραδίου έγινε ο ραδιοφωνικός σταθμός των γερμανικών δυνάμεων, με το όνομα *Ραδιόφωνο των Στρατιωτών Βελιγραδίου* (Soldatensender Belgrad). Μπορούσε να εκπέμψει σε ολόκληρη την Ευρώπη και τη Μεσόγειο. Σε έναν λοχαγό που δούλευε στον σταθμό και που έφευγε για την Βιέννη, ζητήθηκε να πάρει μαζί του μερικούς δίσκους για να εκπέμψει εκεί. Ανάμεσα σε ένα σωρό δίσκους από δεύτερο χέρι βρισκόταν και το ελάχιστο γνωστό 2 χρόνων τραγούδι "Lili Marleen", τραγουδισμένο από την Άντερσεν, το οποίο μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε πουλήσει μόνο 700 περίπου αντίτυπα. Ελλείψει άλλων δίσκων, ο Ραδιοφωνικός Σταθμός Βελιγραδίου, το έπαιξε αρκετά συχνά. Η κυβέρνηση των Ναζί και ο υπουργός ναζιστικής προπαγάνδας, Γιόζεφ Γκέμπελς, διέταξαν τότε να σταματήσει η εκπομπή του τραγουδιού. Ο Ραδιοφωνικός Σταθμός όμως, έλαβε πολλά γράμματα από στρατιώτες του Άξονα που ζητούσαν να παίξει ξανά την "Lili Marleen". Ο Γκέμπελς άλλαξε απρόθυμα γνώμη και έκτοτε το τραγούδι εκπέμπονταν στις 9:55 μ.μ. Γρήγορα ανέβηκε η δημοτικότητα του. Σταθμευμένοι στρατιώτες στη Μεσόγειο, συμπεριλαμβανομένων των Γερμανικών Αφρικανικών Σωμάτων και των Βρετανικών Σωμάτων της Όγδοης Στρατιάς, όλοι συστηματικά άνοιγαν το ραδιόφωνο για να το ακούσουν. Ακόμα και ο Έργουίν Ρόμελ, ο διοικητής των Αφρικανικών Σωμάτων, εκτιμούσε το τραγούδι και ζήτησε από το Σταθμό του Βελιγραδίου να ενσωματώσει το τραγούδι στις εκπομπές του, κάτι που συνέβη.

M

Μαρξ, Καρλ (Marx, Karl): Γερμανός φιλόσοφος, οικονομολόγος και πολιτικός (Τρέβη 1818 - Λονδίνο 1883). Γόνος αστικής οικογένειας εβραϊκής καταγωγής, σπούδασε Δίκαιο, Ιστορία και Φιλοσοφία, επηρεάστηκε από την σκέψη του Χέγκελ (την διαλεκτική του), έπειτα από την σκέψη του Φόϋερμπαχ και ανήκε στον κύκλο των «Νεαρών Εγγελιανών». Μετά τη διατριβή του για τον Δημόκριτο και τον Επίκουρο (1841), έγινε εκδότης της *Εφημερίδας του Ρήνου* (Rheinische Zeitung). Εγκαταστάθηκε στο Παρίσι με την γυναίκα του Τζένυ φον Βεσφάλεν (1843-1845) και διηύθυνε μαζί με τον Α. Ρούγκε την *Γαλλογερμανική Επετηρίδα* όπου δημοσιεύθηκε το *Περί του Εβραϊκού Ζητήματος* (1844). Αργότερα διέμεινε στις Βρυξέλλες όπου, μαζί με τον Έγκελο, άσκησε κριτική στον ιδεαλισμό και τον μηχανιστικό υλισμό, διαμορφώνοντας τις βάσεις του ιστορικού υλισμού και επιβεβαίωσε την ανάγκη υπέρβασης της θεωρητικής φιλοσοφίας και ριζικής μεταμόρφωσης της κοινωνίας (*Η Αγία Οικογένεια*, 1845, *Γερμανική Ιδεολογία*, 1846). Στη *Μιζέρια της Φιλοσοφίας* (1847), ο Μαρξ θέτει εν αντιθέσει τον «μικροαστικό» σοσιαλισμό του Προυντόν. Για την Ένωση των Δίκαιων (που αργότερα ονομάστηκε Ένωση των Κομμουνιστών) στην οποία είχαν προσχωρήσει, οι Μαρξ και Ένγκελς συνέγραψαν το *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος* (1848). Μετά από μια σύντομη παραμονή στο Παρίσι (1848) κι έπειτα στην Κολωνία, ο Μαρξ εγκαταστάθηκε οριστικά στο Λονδίνο (1849), όπου συνέχισε τις μελέτες του στην οικονομία (*Μισθωτή Εργασία και Κεφάλαιο*, 1849, *Συνεισφορά στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, 1859, Το πρώτο βιβλίο του *Κεφαλαίου*, 1867) και ιστορίας (*Η Πάλη των Τάξεων στην Γαλλία*, 1848-1850, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, 1852). Επικεφαλής της Πρώτης Διεθνούς που ιδρύθηκε το 1864, έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο στο εργατικό κίνημα, αντιτιθέμενος στις αναρχικές και ρεφορμιστικές τάσεις (οπαδοί του Μπακούνιν και του Προυντόν), παράγοντας μια ανάλυση για την Παρισινή Κομμούνια στο *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Γαλλία*, και ακολουθώντας την εξέλιξη των σοσιαλιστικών κομμάτων στην Ευρώπη, κυρίως του Γερμανικού Κόμματος (Λίμπκνεχτ) στο οποίο άσκησε κριτική για τις ρεφορμιστικές του θέσεις (*Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, 1875-1891).

► Θεέσις 4, 11, 12

►► Ιστορικός υλισμός, ο | Κριτική στο Πρόγραμμα της Γκότα, το | Ουτοπία, η | Χέγκελ, Γκέοργκ Βίλχεμ Φρήντιχ

Μεσσιανισμός, ο (Ιουδ.): Στη νεώτερη ιστορία, μετά τις αλληπάλληλες συμφορές που συνέβησαν από τα τέλη του 15^{ου} ως και τον 17^ο αιώνα (εκδίωξη των Εβραίων από την Ισπανία, σφαγές του Κόσακ στην Πολωνία) σημειώθηκε τεράστια ανάπτυξη της μεσσιανικής εικολογίας σε διάφορες μορφές, η οποία και επηρέασε έντονα το κίνημα του Σαμπετάι Τζεβί της Σμύρνης, όπως και του Γιάκομπ Φρανκ του Όφενμπαχ. Οι τραγωδίες που έπληξαν τις ιουδαϊκές κοινότητες συνέτειναν στην άνθηση της μελλοντολογίας και στην αναγκαστική μετάθεση των ελπίδων και προσδοκιών. Τον 19^ο αιώνα, μαζί με την πολιτική χειραφέτηση των Εβραίων στην Δυτική Ευρώπη και την ανάπτυξη ενός αισιόδοξου εξελικτισμού, πολλοί φιλελεύθεροι στοχαστές τροποποίησαν τον μεσσιανισμό προς την κατεύθυνση μιας ιδέας προόδου, της οποίας η πραγμάτωση ήταν άμεσα συνδεδεμένη με μια φωτισμένη κοινωνική και πολιτική δράση. Ο μεσσιανισμός εκκοσμικεύτηκε ακόμη περισσότερο σε ορισμένους τομείς της κοινότητας, η οποία είδε το νόημα και την εκπλήρωσή του σε κάποια μορφή σοσιαλισμού, μάλλον κοντινού και χειροπιαστού. Σε άλλους απορροφήθηκε σε ένα είδος ανατέλλοντος εθνικισμού, στον σιωνισμό.

►► Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας | Μεσσίας, ο | Σόλεμ, Γκέρχαρντ

Μεσσίας, ο (Βιβλ.): Εξελληνισμένος τύπος του αραμαϊκού *mesīhā* ή του εβραϊκού *masīah* (=κεχρισμένος, Χριστός), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για τον χαρακτηρισμό του βασιλιά και του αρχιερέα του Ισραήλ. Ο ίδιος τύπος χρησιμοποιήθηκε στην παλαιοδιαθηκική γραμματεία ειδικότερα για να δηλώσει τον αναμενόμενο Μεσσία, ο οποίος προαναγγέλθηκε με το λεγόμενο Πρωτευαγγέλιο προς τους Πρωτοπλάστους (Γέν. γ' 15), με το έργο των προφητών και με την απόκρυφη ιουδαϊκή γραμματεία της Παλαιάς Διαθήκης. Ο Ιησούς Χριστός ταύτισε το πρόσωπό του με τον προαναγγελθέντα από τους προφήτες Μεσσία, ειδικότερα δε από τον Ησαΐα (ξ' 1) κατά την έναρξη της μεσσιανικής του δράσης στη συναγωγή της Ναζαρέτ (Λουκ. δ' 21), ενώ πολλοί απ' τους ακροατές του τον χαρακτήριζαν απόγονο του βασιλικού γένους του Δαβίδ και κεχρισμένο από τον Θεό στο έργο της θείας οικονομίας για την λύτρωση του ανθρώπινου γένους. Ωστόσο, ο μεταγενεστέρος ιουδαϊσμός είχε συνδέσει την ελπίδα της έλευσης του Μεσσία με τις εθνικές προσδοκίες. Ανέμεναν τον Μεσσία ως κοσμικό άρχοντα και εθνικό ηγέτη, ο οποίος θα συνέτριβε τους δυνάστες και τους εχθρούς του ιουδαϊκού λαού και θα ίδρυε επίγεια βασιλεία με εθνικό χαρακτήρα. Η αλλοίωση αυτή του πνεύματος και του περιεχομένου της μεσσιανικής προσδοκίας εξηγεί όχι μόνο την αμφισβήτηση, αλλά και την εχθρότητα της πλειονότητας του ιουδαϊκού λαού έναντι του προσώπου και του έργου του Ιησού Χριστού, η οποία κορυφώθηκε με την καταδίκη του στον ταπεινωτικό σταυρικό θάνατο ως έκφραση της διάψευσης των εσφαλμένων προσδοκιών του μεταγενέστερου ιουδαϊσμού. Για τους απανταχού Ιουδαίους, η προσμονή της έλευσης του Μεσσία και η χαρούμενη ελπίδα που αυτή η πίστη γεννά, συνιστούν ένα από τα πλέον δυναμικά και συσπειρωτικά χαρακτηριστικά της ιουδαϊκής θρησκείας.

► Θεσεις 2, 6, 17, 18 & Παρ. Α, Παρ. Β

►► Μεσσιανισμός, ο

Μνημείο για την Τρίτη Διεθνή, το: Μεγάλο μνημειακό οικοδόμημα, γνωστό και ως *Πύργος του Τάτλιν*, έμπνευση του Ρώσου καλλιτέχνη και αρχιτέκτονα Βλαντίμιρ Τάτλιν, το οποίο όμως δεν κατασκευάστηκε ποτέ. Σχεδιάστηκε για να ανεγερθεί στο Πέτρογκραντ (σημερινή Αγία Πετρούπολη) έπειτα από την Μπολσεβίκικη Επανάσταση του 1917, ως αρχηγείο και μνημείο της Κομμιτέρν (της Τρίτης Διεθνούς). Ο κονστρουκτιβιστικός πύργος του Τάτλιν προβλεπόταν να ανεγερθεί με βιομηχανικά υλικά: σίδηρο, γυαλί και ασφάλι. Ως προς τα υλικά, το σχήμα και τη λειτουργία, θα ήταν η εκπλήρωση του οράματος ενός πυργωτού συμβόλου του μοντερνισμού. Θα έκανε τον Πύργο του Άιφελ στο Παρίσι να μοιάζει με νάνο. Το κύριο σχήμα του πύργου θα ήταν μια διπλή έλικα η οποία θα έφτανε μέχρι τα 400 μ. ύψος, όπου οι επισκέπτες θα ανέβαιναν με τη βοήθεια διάφορων μηχανικών μέσων. Η κύρια κατασκευή θα περιείχε τέσσερις φαρδιές αιωρούμενες γεωμετρικές κατασκευές. Αυτές οι κατασκευές θα περιστρέφονταν με διαφορετικές ταχύτητες. Στην βάση του οικοδομήματος είχε σχεδιασθεί ένας κύβος ως χώρος διαλέξεων, συνεδρίων και νομοθετικών συναντήσεων, ο οποίος θα συμπλήρωνε μια περιστροφή σε διάστημα ενός χρόνου. Πάνω από τον κύβο θα υπήρχε μια μικρότερη πυραμίδα που θα φιλοξενούσε εξειδικευμένες δραστηριότητες και η οποία θα συμπλήρωνε μια πλήρη περιστροφή το μήνα. Ακόμα πιο πάνω θα υπήρχε ένας κύλινδρος, ο οποίος θα έδινε στέγη σε ένα κέντρο πληροφοριών, διανέμοντας νέα δελτία και μανιφέστα

μέσω τηλέγραφου, ραδιοφώνου και μεγαφώνου, και θα συμπλήρωνε μια πλήρη περιστροφή τη μέρα. Στην κορυφή, θα υπήρχε ένα ημισφαίριο με ραδιοφωνικό εξοπλισμό. Υπήρχαν ακόμη σχέδια να εγκατασταθεί μια γιγαντιαία υπαίθρια οθόνη και ένας επιπλέον προτζέκτορας ο οποίος, σε μια συνεφιασμένη μέρα, θα μπορούσε να στέλνει μηνύματα στα σύννεφα. Το Μνημείο γενικά θεωρείται ως καθοριστική έκφραση της κονστρουκτιβιστικής αρχιτεκτονικής, παρά ως ένα οικοδομήσιμο έργο. Ακόμα κι αν η γιγαντιαία ποσότητα του απαιτούμενου ατσαλιού ήταν διαθέσιμη στην επαναστατική Ρωσία, στο πλαίσιο της έλλειψης στέγης και της πολιτικής αναταραχής υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για την δομική του πρακτικότητα.

►► Κονστρουκτιβισμός, ο

Μπένγιαμιν, Βάλτερ (Benjamin, Walter): Γερμανο-εβραίος μαρξιστής θεωρητικός, κριτικός της λογοτεχνίας, δοκιμιογράφος, μεταφραστής και φιλόσοφος (Βερολίνο 1892 – Πορτ-Μπου 1940). Γιος εύπορου εμπόρου έργων τέχνης, ο Μπένγιαμιν σπούδασε φιλοσοφία στο Βερολίνο, στο Μόναχο και στη Βέρνη. Εγκαταστάθηκε στο Βερολίνο το 1920 και εργάστηκε στη συνέχεια ως κριτικός της λογοτεχνίας και μεταφραστής. Η χωρίς ιδιαίτερο ζήλο επιδίωξή του για κάποια ακαδημαϊκή σταδιοδρομία διακόπηκε σύντομα όταν το Πανεπιστήμιο της Φρανκφούρτης απέρριψε την λαμπρή, αλλά μη συμβατική διδακτορική του διατριβή για *Την πηγή του γερμανικού τραγικού δράματος* (1928). Κατά καιρούς συνδέθηκε με τη Σχολή της Φρανκφούρτης (Κριτική Θεωρία), κυρίως με τον Αντόρνο. Επηρεάστηκε από τα γραπτά του νεώτερου του Μπέρτολτ Μπρεχτ, ο οποίος ανέπτυξε μια κριτική αισθητική βασισμένη στον διαλεκτικό υλισμό, και του στενού του φίλου Γκέρχαρτ Σόλεμ, ο οποίος μελέτησε τον ιουδαϊκό μυστικισμό και την Καμπάλα. Ως θεωρητικός της κοινωνιολογίας και του πολιτισμού, ο Μπένγιαμιν συνδύασε ιδέες του ιστορικού υλισμού, του γερμανικού ιδεαλισμού και του ιουδαϊκού μυστικισμού σε ένα corpus κειμένων με λογοτεχνική συνεισφορά στη δυτική φιλοσοφία, στον μαρξισμό και στην θεωρία της αισθητικής. Ο Μπένγιαμιν τελικά εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, αφού εγκατέλειψε τη Γερμανία το 1933 μετά την άνοδο των Εθνικοσοσιαλιστών στην εξουσία. Εξακολούθησε να γράφει δοκίμια και κριτική για λογοτεχνικά περιοδικά, αλλά μετά την παράδοση της Γαλλίας στους Γερμανούς το 1940 κατέφυγε στο Νότο με την ελπίδα να δραπετεύσει μέσω της Ισπανίας στις ΗΠΑ. Όταν πληροφορήθηκε από τον αρχηγό της αστυνομίας του Πορτ-Μπου στα γαλλο-ισπανικά σύνορα ότι θα παραδινόταν στα χέρια της Γκεστάπο, ο Μπένγιαμιν αυτοκτόνησε με χάπια μορφίνης τη νύχτα της 27-28 Σεπτεμβρίου 1940. Η μετά θάνατον δημοσίευση του πλούσιου έργου του επέβαλε τον Μπένγιαμιν ως έναν από τους πλέον ιδιόμορφους στοχαστές του 20^{ου} αιώνα, προάγγελος του μετανεωτερικότητας, αμφιλεγόμενο από πολλές απόψεις, όμως εξαιρετικά σημαντικό χάρη στις κριτικές του έρευνες γύρω από τη φύση του μοντερνισμού και της μοντέρνας κουλτούρας. Τα δοκίμιά του, γραμμένα σε πυκνό και περιεκτικό ύφος που ενέχει ισχυρή ποιητική ένταση, συνιστούν πρωτότυπη συνεισφορά σε τομείς τόσο διαφορετικούς όπως λογοτεχνική κριτική, θεωρία σύγχρονης τέχνης, θεωρία φωτογραφίας, φιλοσοφία της ιστορίας, μεταφραστική θεωρία, πολιτική επιστήμη, κλπ. Κυριότερα έργα: *Κριτική της βίας* (1921), *Οι Εκλεκτικές Συγγένειες του Γκαίτε* (1922), *Μονόδρομος* (1928), *Το έργο τέχνης την εποχή της μηχανικής αναπαραγωγής* (1936), *Το Παρίσι της Δεύτερης Αυτοκρατορίας στον Μπωνατλάιρ* (1938), *Το Passagen-Werk* (ημιτελές), *Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας* (ημιτελές), κ.ά.

►► Angelus Novus | Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας | Σόλεμ, Γκέρχαρντ

Μπλανκί, Λουί Ωγκύστ (Blanqui, Louis Auguste): Σοσιαλιστής επαναστάτης, θρυλική μαρτυρική μορφή του γαλλικού ριζοσπαστισμού (Πυζέ-Τενιέ 1805 – Παρίσι 1881). Παρέμεινε εγκάθειρκτος επί 33 συνολικά χρόνια. Οι οπαδοί του, οι μπλανκιστές, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στο εργατικό κίνημα, ακόμη και μετά το θάνατό του. Μελέτησε Δίκαιο στο Παρίσι, προσχώρησε στον καρμποναρισμό και συμμετείχε από το 1827 στα αντιμοναρχικά κινήματα εναντίον της Δυναστείας των Βουρβόνων. Ήρθε σε επαφή με τις θεωρίες του Σαιν-Σιμόν, του Φουριέ και κυρίως του Μπαμπέφ. Απογοητεύτηκε από την Ιουλιανή Επανάσταση του 1830, η οποία κατέληξε στο αστικό καθεστώς του Λουδοβίκου-Φιλίππου. Από το 1831 ίδρυσε μυστικές εταιρείες (ρεπουμπλικανικές και έπειτα σοσιαλιστικές) και οργάνωσε πολλές συνομοσίες. Συνελήφθη το 1831 και εκφώνησε μπροστά στους δικαστές του την *Υπεράσπιση*, ένα βίαιο κατηγορητήριο εναντίον της καπιταλιστικής αστικής κοινωνίας. Φυλακίστηκε εκ νέου με τον Μπαρμπές (1839), έπειτα από μία εξέγερση εναντίον της κυβέρνησης του Λουδοβίκου-Φιλίππου και μετά την απελευθέρωσή του (1847) τέθηκε και πάλι επικεφαλής του προλεταριακού κινήματος στο Παρίσι, αλλά φυλακίστηκε για τρίτη φορά

μετά από μια επίθεση εναντίον της Βουλής (1848). Κατά τη διάρκεια του Γαλλοπρωσικού Πολέμου του 1870, ίδρυσε την εφημερίδα *Η πατρίδα σε κίνδυνο* (σύνθημα των Ιακωβίνων στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης). Συνελήφθη από την κυβέρνηση των Βερσαλλιών τον Μάρτη του 1871, κι έτσι αυτός που τον ονόμαζαν «ο έγκλειστος» δεν μπόρεσε να πάρει μέρος στην Παρισινή Κομμούνια. Την επόμενη της σύλληψής του Μπλανκί εκδηλώθηκε η Κομμούνια, στην οποία οι μπλανκιστές διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο. Ο ίδιος ο Μπλανκί εξελέγη Πρόεδρος της Κομμούνιας, αλλά η κυβέρνηση του Αδόλφου Θυέρσου αρνήθηκε να τον αποφυλακίσει. Πήρε αμνηστία το 1879 και τότε ξανάρχισε τη δράση του στην οργάνωση του σοσιαλιστικού κινήματος, εκδίδοντας την εφημερίδα *Ούτε Θεός, ούτε Αφέντης*. Γνώστης των έργων του Μαρξ, άσκησε κριτική στον ουτοπικό κομμουνισμό και κήρυξε την επαναστατική δράση. Το δόγμα του, ο μπλανκισμός, αποτελεί τον αναγκαίο σύνδεσμο ανάμεσα στην πρώτη γαλλική σοσιαλιστική σκέψη και τον μαρξισμό. Την παραμονή μιας πολιτικής συγκέντρωσης υπέστη αποπληξία και ύστερα από μερικές μέρες πέθανε.

► Θέση 12

Μπρεχτ, Μπέρτολτ (Brecht, Bertolt): Γερμανός ποιητής, θεατρικός συγγραφέας και θεωρητικός του θεάτρου (Αουγκσμπουργκ, Γερμανία 1898 – Αν. Βερολίνο, Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας 1956). Κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο διέκοψε τις σπουδές του στην ιατρική και υπηρέτησε στον γερμανικό στρατό ως νοσοκόμος. Διετέλεσε βοηθός σκηνοθέτη του Μαξ Ράινχαρντ στο Deutsches Theater στο Βερολίνο (1923) και έπειτα συνεργάτης του Πισκάτορ (1927). Πέντε χρόνια μετά την επιτυχία της διασκευής της *Όπερας των ζητιάνων* του Τζον Γκαίη, έργο που έγινε γνωστό με τον τίτλο *Η όπερα της πεντάρας*, εγκατέλειψε την Γερμανία εξαιτίας της ανόδου του Χίτλερ στην εξουσία. Κατά το μεγαλύτερο μέρος της εξορίας του βρισκόταν στην Αμερική απ' όπου δεν γύρισε παρά το 1948. Τότε ίδρυσε στο Ανατολικό Βερολίνο τον θίασο του Berliner Ensemble τον οποίο διηύθυνε μέχρι τον θάνατό του μαζί με την γυναίκα του, Ελένε Βάιγκελ. Αυτή συνέχισε το έργο του μέχρι το 1971. Σύγχρονος επί 30 έτη των πιο σκοτεινών χρόνων ολόκληρης της ιστορίας της Γερμανίας, ο Μπρεχτ ένωσε βαθιά την πικρία και την απομυθοποίηση. Η αποτυχία του σοσιαλισμού με τον πρόωρο χαμό της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Λίπκνεχτ, η αποτυχία μιας Γερμανίας -εν τέλει απελευθερωμένης από τον милитарισμό και τον ιμπεριαλισμό-, τον σημάδεψαν. Αν και βρήκε συχνά στην μαρξιστική φιλοσοφία μια εξήγηση και μια πιθανή θεραπεία στα κακώς κείμενα του σύγχρονου κόσμου, ο μαρξισμός δεν ήταν η μόνη πηγή της σκέψης του. Ήταν ευαίσθητος στα θέλητρα της ανατολικής σοφίας και αρνούμενος τελικά την αποδοχή οποιασδήποτε ορθοδοξίας, η σκέψη του παραμένει αμφίσημη. Το θεατρικό του σύστημα, ορίζεται σε πολλά θεωρητικά κείμενα όπως το *Μικρό όργανο για το θέατρο* (1948) και παρουσιάζεται με λάμψη από τις παραγωγές του Berliner Ensemble: εξορίζει από το θέατρο όλα τα στοιχεία που παραδοσιακά έφτιαχναν την μαγεία και το γραφικό για να του προσδώσει σε πρώτο πλάνο ένα ρόλο διδακτικό. Το θέατρο της επιστημονικής εποχής, εμμένοντας στην έννοια της αποστασιοποίησης, πρέπει να ωθεί τον θεατή στην γέννηση μιας συνειδητοποίησης που θα τον οδηγήσει σε άμεση πολιτική πράξη. Ενδυναμώνοντας τον δηλωτικό χαρακτήρα στην υποκριτική του ηθοποιού (gestus), και καταδεικνύοντας τον μηχανισμό της ψευδαίσθησης στο θέατρο, ο Μπρεχτ θέλει να οδηγήσει τον θεατή στην υιοθέτηση μιας κριτικής ματιάς για το έργο και το δραματικό πρόσωπο, με το οποίο πλέον ο θεατής δεν μπορεί να ταυτιστεί. Η καταφυγή στην παραβολή ή την αλληγορία, στη μουσική ή το τραγούδι, συνεισφέρει στην μπρεχτική αντίληψη της θεατρικής πράξης. Αυτή η έκκληση στη λογική περισσότερο απ' ό,τι στο συναίσθημα που χαρακτηρίζει, κατά τον Μπρεχτ, το επικό ή διαλεκτικό θέατρο, του ενέπνευσε έργα αρκετά διαφορετικά, όπως *Η άνοδος και η πτώση του Αρτούρου Ούι* (1941), *Η Μάνα-Κουράγιο και τα παιδιά της* (1941), *Ο καλός άνθρωπος του Σε-Τσου-Αν* (1942), *Η ζωή του Γαλιλαίου* (1943), *Ο Καυκασιανός κύκλος με την κιμωλία* (1943-1945). Αυτό το ευρύ έργο, αποτελούμενο από πρωτότυπα κείμενα ή από ελεύθερες διασκευές, άσκησε βαθιά επιρροή στο σύγχρονο θέατρο.

► Θέση 7

►► Άγκιτ Προπ | Μπένγιαμιν, Βάλτερ

N

Νίτσε, Φρήντριχ (Nitzsche, Friedrich): Γερμανός φιλόσοφος (Ρέκεν, κοντά στο Λύτσην 1844 – Βαϊμάρη 1900). Γιος πάστορα, σπούδασε κλασική φιλολογία, την οποία και δίδαξε στο πανεπιστήμιο της Βασιλείας (1869-1879). Παραιτήθηκε από την έδρα του και έζησε ως πλάνητας μονήρη και δημιουργικό βίο μέχρι το 1889, όταν κατέρρευσε από διανοητική ασθένεια. Συνδέθηκε για ένα διάστημα με τον Βάγκνερ και επηρεάστηκε από τον Σοπενάουερ. Συχνά κατέφευγε στον αφορισμό και σε ποιητικές μορφές έκφρασης σε κείμενα που θα εντασσόταν σε ένα τεράστιο έργο με θεματικό επίκεντρο τη βούληση για δύναμη. Το γεγονός ότι το έργο παρέμεινε ημιτελές επέτρεψε συσταλτικές απλουστευτικές ερμηνείες του, καθώς και τον σφετερισμό του από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του ναζισμού. Ο Νίτσε συνετέλεσε στην αμφισβήτηση της δυτικής σκέψης υποστηρίζοντας ότι η όλη πορεία της, από τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα και τον Χριστιανισμό μέχρι τον Επιστημονισμό και τον Σοσιαλισμό, ισοδυναμούσε με άρνηση της δυτικής έκφρασης προς όφελος της επίπλαστης λατρείας της αλήθειας και της υποταγής στις επιταγές της ηθικής. Η καταγγελία αυτή έδωσε υπόσταση στη «χαρούμενη γνώση», ένα νέο δρόμο με τον οποίο ο «υπεράνθρωπος» - αντιπρόσωπος του ανθρώπου που κατορθώνει να υπερβεί τον εαυτό του – θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την ίδια την «αιώνια επιστροφή» του. Κυριότερα έργα: *Η γέννηση της τραγωδίας* (1872), *Η χαρούμενη γνώση* (1882), *Τάδε εφη Ζαρατούστρα* (1883), *Πέρα από το καλό και το κακό* (1886), *Γενεαλογία της ηθικής* (1887).

► Θέση 12

►► Ιστορικισμός, ο

Ντίτςγκεν, Γιόζεφ (Dietzgen, Joseph): Γερμανός σοσιαλιστής φιλόσοφος και μαρξιστής (Μπλανκενμπέργκ, Κολωνία 1828 – Σικάγο 1888). Σοσιαλδημοκράτης, εργάτης, μετανάστευσε στις ΗΠΑ το 1848, όπου εργάστηκε τελικά ως δημοσιογράφος. Η μεγαλύτερη συνεισφορά του Ντίτςγκεν στην μαρξιστική ανάλυση είναι η φιλοσοφική του θεωρία για τον διαλεκτικό υλισμό, όπου με τον όρο «υλισμός» δηλώνεται η έμφαση στα αγαθά και την ανταλλαγή τους και με τον όρο «διαλεκτικός» η επίδραση αυτής της ανταλλαγής στον χρόνο. Αυτή η γενική αρχή βεβαιώνει ότι η κοινωνία λειτουργεί πάνω σε ένα σύστημα «μετακινήτων» οι οποίοι διευκολύνουν την ανάπτυξη, με την οικονομία (ή την ανταλλαγή των αγαθών) να είναι ο πρωταρχικός «μετακινήτης». Η «προοδευτική» ιδεολογία αυτού του «επιστημονικού» σοσιαλισμού υποβιβάζει τη φύση σε πρώτη ύλη της βιομηχανίας, σε ένα «δωρεάν» εμπόρευμα, σε ένα αντικείμενο στο οποίο μπορεί να ασκηθεί απεριόριστη κυριαρχία και εκμετάλλευση. Το όνομα του Ντίτςγκεν – ολότελα ξεχασμένο σήμερα – ήταν πολύ δημοφιλές στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία των αρχών του 20^{ου} αιώνα (και με συχνές αναφορές του Λένιν στο πρόσωπό του στο *Υλισμός και Εμπειριοκρατία*). Για ορισμένους, τα λόγια και η ζωή του Ντίτςγκεν υπονόμισαν την ενότητα που υπήρχε στην πολιτική αριστερά την εποχή της Πρώτης Διεθνούς, προτού διασπαστούν αργότερα οι Αναρχικοί, οι Επαναστατικοί και οι Σοσιαλδημοκράτες.

► Θέσεις 11, 13

O

Ουτοπία, η: Ονομασία μιας ιδεατής κοινότητας ή κοινωνίας. Ο όρος «ουτοπία» (ου+τόπος) προέρχεται από τον τίτλο του βιβλίου του Σερ Τόμας Μούρ (1516), όπου περιγράφεται ένα φανταστικό νησί στον Ατλαντικό Ωκεανό, στο οποίο υφίστατο ένα κοινωνικό-πολιτικό-νομικό σύστημα που έμοιαζε τέλειο. Ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγραφούν τόσο πραγματικές κοινότητες που επιχείρησαν να δημιουργήσουν μια ιδανική κοινωνία, όσο και φανταστικές κοινωνίες που περιγράφονται στη λογοτεχνία. Οι ουτοπίες της βιομηχανικής εποχής και του προ-μάρτιου, από τον Σαρλ Φουριέ μέχρι τον Καρλ Μαρξ, από τον Σαιν-Σιμόν μέχρι τον Ιωσήφ Στάλιν έχουν, παρά τα φαινόμενα, πολλά κοινά σημεία. Για τον μαρξισμό επί παραδείγματι, ο κομμουνισμός επιδιώκει το τέλος των κύριων αντιφάσεων του καπιταλισμού: τη διαφορά πόλης / υπαίθρου, τις αντιθέσεις χειρωνακτικής εργασίας / διανοητικής εργασίας, στον ανταγωνισμό άντρα / γυναίκας. Η ουτοπία είναι μια ιδιαίτερη δυτική επινόηση, στην οποία μπορούμε να βρούμε αναφορές, συνειδητές ή μη, στον ιουδαϊσμό (την Καμπάλα), στην ελληνική σκέψη (τον Πλάτωνα και την *Πολιτεία* του) και κυρίως στον χριστιανισμό (τον Άγιο Αυγουστίνο και την *Πολιτεία του Θεού*).

► Θέση 11

►► Προ-μάρτιο, το | Φουριέ, Σαρλ

Περιπλανώμενος Ιουδαίος, ο (Εθνογρ.): Θρύλος της μεσαιωνικής χριστιανικής μυθολογίας. Άρχισε να διαδίδεται στην Ευρώπη κατά τον 13^ο αιώνα και σταδιακά ενσωματώθηκε στη χριστιανική μυθολογία και αργότερα βρήκε μεγάλη απήχηση στον Ρομαντισμό. Ο αρχικός θρύλος αφορά έναν Εβραίο παπουτσή που λοιδόρησε τον Ιησού στο δρόμο για τη Σταύρωση και τιμωρήθηκε σε αέναη περιπλάνηση επί της γης έως τη Δευτέρα Παρουσία. Έκτοτε, περιδιαβαίνει, καταραμένος, τις ηπείρους προς αναζήτηση μιας Σωτηρίας που έχει για πάντα στερηθεί εξαιτίας της ασπλαχνίας, της περιφρόνησης και της δειλίας του. Η παρουσία του θρύλου στην ευρωπαϊκή τέχνη και λογοτεχνία (κυρίως στον 19^ο αιώνα) είναι συχνή.

Προλεταριάτο, το: Οικονομική και κοινωνική τάξη αποτελούμενη από βιομηχανικούς εργάτες, το εισόδημα των οποίων προέρχεται αποκλειστικά από την πώληση της εργασίας τους. Υπό ευρύτερη έννοια, περιλαμβάνει όσους διαθέτουν μικρό ή κανένα κεφάλαιο και ζουν από την εργασία τους (στην έννοια αυτή συμπεριλαμβάνονται και οι εργαζόμενοι στην αγροτική παραγωγή). Ο όρος προέρχεται από τη λατινική λέξη proletarii, η οποία σήμαινε τους φτωχούς, ακτήμονες, ελεύθερους πολίτες της αρχαίας Ρώμης. Κατά τη μαρξιστική σκέψη, τα μέλη του προλεταριάτου, από την εμπειρία των δυσκολιών και των αγώνων τους, αποκτούν συνείδηση των ανταγωνιστικών διαφορών που τους χωρίζουν από τους εργοδότες τους. Η συνειδητοποίηση αυτή τους οδηγεί τελικά στην οργάνωσή τους, προκειμένου να επιτύχουν τη βελτίωση των όρων της ζωής τους μέσω της αναδιάρθρωσης της κοινωνίας, με τρόπο ώστε να εξαλειφθούν οι οικονομικές τάξεις.

► Θέση 11

►► Λούξεμπουργκ, Ρόζα | Τροτσκισμός, ο

Προ-μάρτιο (γερμ. Vormärz): Ιστορική εποχή πριν από τις επαναστάσεις που συντάραξαν την Ευρώπη τον Μάρτιο του 1848. Η εποχή αυτή διατρέχεται από πρωτοσοσιαλιστικές και ουτοπιστικές θεωρίες (Σαιν-Σιμόν, Σαρλ Φουριέ, Ρόμπερτ Όουεν).

► Θέση 11

►► Ουτοπία, η | Φουριέ, Σαρλ

Πρόοδος, η (Κοινων.-Φιλοσ.): Η ιδέα της ιστορικής προόδου αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο προϊόν της ιστορικής ανάπτυξης. Εμφανίζεται για πρώτη φορά με τη γέννηση του Διαφωτισμού. Η παλαιότερη φιλοσοφία δεν είχε συνείδηση της έννοιας της ιστορικής εξέλιξης. Η ιδέα της ιστορικής προόδου μπόρεσε να σχηματιστεί μόνο όταν μαζί με την ανερχόμενη αστική τάξη αναπτύχθηκε η διαδικασία παραγωγής, η οποία συνοδευόταν από συνεχή τάση εξέλιξης των παραγωγικών δυνάμεων, της κοινωνικοποίησης της παραγωγής, των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων. Η ανάλυση των κοινωνικοπολιτικών στόχων (ποιότητα ζωής) καταδεικνύει ότι η πρόοδος ως αίτημα εμπεριέχει εκτίμηση, η οποία τελικά θεμελιώνεται στην εικόνα του ανθρώπου. Κατά τον Μαξ Βέμπερ πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα σε απλή προοδευτική διαφοροποίηση, δηλαδή αυξάνουσα ορθολογικοποίηση των τεχνικών μέσων, και σε γνήσια εξύψωση των αξιών. Η πίστη στην πρόοδο διαπαισιώνεται συχνά από ιδεολογικά και ουτοπικά στοιχεία.

► Θέσεις 9, 10, 11, 13

►► Μεσσιανισμός, ο | Ντίτσγκεν, Γιόζεφ | Τεχνολογία, η

Προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού, η (κοινων.): Βιβλίο γραμμένο το 1904-1905 από τον Μαξ Βέμπερ, Γερμανό οικονομολόγο και κοινωνιολόγο. Ο Βέμπερ έγραψε ότι ο καπιταλισμός αναπτύχθηκε όταν η προτεσταντική (ειδικά η καλβινική) ηθική παρότρυνε μεγάλους αριθμούς ανθρώπων στο να εργαστούν, να δημιουργήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις και να ασχοληθούν με το εμπόριο και την συγκέντρωση πλούτου για επενδύσεις. Με άλλα λόγια, η προτεσταντική ηθική ήταν μια δύναμη πίσω από την μη σχεδιασμένη και μη συντονισμένη δράση των μαζών, με τρόπο που επηρέασε την εξέλιξη του καπιταλισμού. Η ιδέα αυτή είναι γνωστή και ως «θέση του Βέμπερ». Ο Βέμπερ επισήμανε τη θετική στατιστική συσχέτιση στη Γερμανία μεταξύ συμφέροντος και επιτυχίας καπιταλιστικών τολμημάτων

αφενός και προτεσταντικού υποβάθρου αφετέρου. Προχώρησε ακολούθως στην εξήγηση της σχέσης αυτής με αναφορά σε ορισμένες τυχαίες ψυχολογικές συνέπειες των εννοιών αντίληψης και πεπρωμένου και του προστάγματος της πουριτανικής θεολογίας. Η ασκητική αποχή από την απόλαυση του κέρδους που αποφέρει η ακατάπαυστη εργασία την οποία υπαγορεύει η καλβινική ηθική, οδηγεί στην ταχύτερη δυνατή συσσώρευση κεφαλαίου.

► Θέση 11

P

Ροβεσπιέρος, Μαξιμιλιανός (Robespierre, Maximilien): Γάλλος πολιτικός (Αράς 1758 – Παρίσι 1794). Άσκησε αρχικά το επάγγελμα του δικηγόρου στο Αράς. Ρήτορας με επιρροή, διετέλεσε Αντιπρόσωπος στη Συνέλευση των Τάξεων και στη συνέχεια επικεφαλής της Λέσχης των Ιακωβίνων, όπου του αποδόθηκε και ο χαρακτηρισμός «ο Αδιάφθορος». Μέλος της Κομμούνας μετά την εξέγερση της 10^{ης} Αυγούστου 1792, κατόπιν αντιπρόσωπος στη Συμβατική, αναδείχθηκε σε ηγέτη της παράταξης των Ορεινών. Αντίπαλος των Γιρονδίνων, προκάλεσε την πτώση τους (Μάιος-Ιούνιος 1793). Ως μέλος της Επιτροπής Κοινής Σωτηρίας (Ιούλιος 1793), υπήρξε η ψυχή της δικτατορίας, δηλώνοντας ότι ελατήριο της δημοκρατίας είναι η τρομοκρατία και η αρετή. Εξόντωσε τους Εβερτιστές (Μάρτιος 1794) και τους μετριοπαθείς της παράταξης του Δαντών (Απρίλιος), και κατόπιν εξαπέλυσε τη Μεγάλη Τρομοκρατία (Ιούνιος). Τέλος, επέβαλε τη λατρεία του Ανώτατου Όντος (8 Ιουνίου). Μια συμμαχία όμως που συσπείρωνε στις τάξεις της μέλη της Επιτροπής Εθνικής Σωτηρίας καθώς και μετριοπαθείς αντιπροσώπους στη Συμβατική, αποφάσισε στις 9 Θερμιδώρα του έτους II (27 Ιουλίου 1794) να δώσει τέλος στις υπερβολές του Ροβεσπιέρου, ο οποίος κατατομήθηκε στις 10 Θερμιδώρα μαζί με τους φίλους του Σαιν-Ζυστ και Κουτόν.

► Θέση 14

►► Γαλλική Επανάσταση, η

Ρωμοσύνη, η: Κύκλος τραγουδιών (1966) του Μίκη Θεοδωράκη, σε στίχους του Γιάννη Ρίτσου, με ερμηνευτή τον Γρηγόρη Μπιθικώτση. Τα τραγούδια αυτά, απαγορευμένα, όπως και το υπόλοιπο έργο του Θεοδωράκη κατά την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα (1967-1974), αποτέλεσαν σύμβολο του αντιστασιακού αγώνα. Τραγουδήθηκαν και κατά τις διαδηλώσεις συμπαραστάσης κατά του καθεστώτος που έλαβαν χώρα σε διάφορες χώρες του εξωτερικού. Τη νύχτα της 16^{ης} προς 17^η Νοεμβρίου 1973, από τα μεγάφωνα και το ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου της Αθήνας, ακούγονταν συνεχώς το «Σώπα όπου να 'ναι θα σημάνουν οι καμπάνες» και το «Όταν σφίγγουν το χέρι», τραγούδια από τη *Ρωμοσύνη*.

►► Θα σημάνουν οι καμπάνες

Ρωσική Επανάσταση του 1917, η: Σύνολο επαναστατικών κινήσεων στη Ρωσία που οδήγησαν στην παραίτηση του Νικολάου Β', στην κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους και στη δημιουργία της Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρωσίας.

Η Φεβρουαριανή Επανάσταση: Ο πληθυσμός της Αγίας Πετρούπολης, απελπισμένος από τα μεγάλα προβλήματα επισιτισμού, διαδηλώνει στις 23 Φεβρ. (8 Μαρτ.). Μετά από έκκληση των μπολσεβίκων, η απεργία που είχε κηρυχθεί μετατρέπεται σε γενική στις 25 Φεβρ. (10 Μαρτ.). Τη νύχτα της 26^{ης} προς 27^η Φεβρ. (11 προς 12 Μαρτ.), οι στρατιώτες σασιάζουν κατά των αξιωματικών και, μαζί με τους εργάτες, καταλαμβάνουν τον ναύσταθμο και τα δημόσια κτίρια. Στις 2 Μαρτ. (15 Μαρτ.) η Δούμα σχηματίζει προσωρινή κυβέρνηση, η οποία αναγνωρίζεται από το σοβιέτ των εργατών και των στρατιωτών της Πετρούπολης. Την ίδια ημέρα ο Νικόλαος Β' παραιτείται. Στο εξής η εξουσία ασκείται από την προσωρινή κυβέρνηση, όπου δεσπάζουν οι Συνταγματικοί-Δημοκρατικοί, και από τα σοβιέτ, που στην πλειοψηφία τους αποτελούνται από μενσεβίκους και εσέρους (σοσιαλεπαναστάτες). Εργάτες και στρατιώτες διαδηλώνουν τον Απρ. και στη συνέχεια τον Ιούν. κατά της συνέχισης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Την 24^η Ιουλ. ο Κερένσκυ σχηματίζει νέα κυβέρνηση συνασπισμού. Ο Λένιν κατορθώνει να πείσει τους μπολσεβίκους να αποδεχτούν την τακτική της ένοπλης εξέγερσης (Ιούλ.-Αύγ.).

Η Οκτωβριανή Επανάσταση: Στις 24 Οκτ. οι μπολσεβίκοι καταλαμβάνουν στρατηγικά σημεία της πρωτεύουσας και τα Χειμερινά Ανάκτορα. Έπειτα συλλαμβάνουν τα μέλη της προσωρινής κυβέρνησης. Στις 25 Οκτ. (7 Νοέμ.) η Πετρούπολη βρίσκεται στα χέρια των

εξεγερμένων. Τέλος, το Β' Συνέδριο των Σοβιέτ εκλέγει το Συμβούλιο των Επιτρόπων του Λαού, το οποίο αποτελείται αποκλειστικά από μπολσεβίκους με πρόεδρο τον Λένιν.

►► Λούξεμπουργκ, Ρόζα | Τρότσκι, Λέων | Τροτσκισμός, ο

Σ

Σόλεμ, Γκέρχαρντ (Scholem, Gerhard): Ισραηλινός φιλόλογος, ιστορικός και θεολόγος (Βερολίνο 1897 – Ιερουσαλήμ 1982). Θεωρείται θεμελιωτής της σύγχρονης ακαδημαϊκής μελέτης της Καμπάλα. Γεννήθηκε σε εβραϊκή οικογένεια αφομοιωμένη από την γερμανική κουλτούρα. Στην εφηβεία του, σε αντιπαράθεση με τους γονείς του, ανακαλύπτει εκ νέου τις εβραϊκές του ρίζες και το Σιωνισμό. Η φιλία του με τον Βάλτερ Μπένγιαμιν, στον οποίο άσκησε σημαντική επιρροή, χρονολογείται από το 1915 όταν και οι δύο σπούδαζαν στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Το έντονο ενδιαφέρον του για τις πηγές της εβραϊκής παράδοσης φανερώνεται στην διατριβή του (1923) που αφιερώνει στην μετάφραση και το σχολιασμό του καμπαλιστικού κειμένου *Sefer Ha-Bahir*. Το 1923 μεταναστεύει στην Ιερουσαλήμ όπου εκλέγεται καθηγητής στο Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ, ειδικευμένος στον εβραϊκό μυστικισμό και την Καμπάλα. Ήταν μέλος της Ακαδημίας του Ισραήλ από το 1968. Κυριότερα έργα του: *Τα μεγάλα ρεύματα του εβραϊκού μυστικισμού* (1941), *Η καταγωγή της Καμπάλα* (1963), *Ο εβραϊκός Μεσσιανισμός* (1974).

► Θέση 9

►► Μπένγιαμιν, Βάλτερ

Σοσιαλδημοκρατία, η: πολιτική ιδεολογία η οποία υποστηρίζει την ειρηνική, βαθμιαία μετάβαση από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό, μέσω της καθιερωμένης πολιτικής διαδικασίας.

► Θέση 11, 12, 13

►► Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας | Κριτική στο Πρόγραμμα της Γκότα | Λούξεμπουργκ, Ρόζα | Ντίτσγκεν, Γιόζεφ | Σπάρτακος, Σύνδεσμος, ο | Τέταρτη Διεθνής, η

Σπάρτακος (αρχ.): Ηγέτης της μεγάλης εξέγερσης των σκλάβων και των χωρικών που συντάραξε την Ιταλία και απείλησε την εξουσία της Ρώμης κατά τα έτη 73-71 π.Χ. Πολλοί, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, χαρακτήρισαν την εξέγερση αυτή ως «Σπαρτάκειον Πόλεμον».

Σπάρτακος, Σύνδεσμος (γερμ. Spartakusbund): Επαναστατική σοσιαλιστική ομάδα, η οποία έδρασε στη Γερμανία από το φθινόπωρο του 1914 ως τα τέλη του 1918. Επίσημα, ο σύνδεσμος ιδρύθηκε το 1917 από τον Καρλ Λίπκνεχτ, την Ρόζα Λούξεμπουργκ, την Κλάρα Τσέτκιν και τον Φραντς Μέρινγκ. Η ονομασία προερχόταν από τον τίτλο των παράνομων φυλλαδίων που εξέδιδε η ομάδα, τις *Επιστολές του Σπάρτακου*. Την ένωση αποτελούσαν μέλη του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, τα οποία είχαν ταχθεί εναντίον του ρόλου της Γερμανίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και ήταν υπέρμαχοι της σοσιαλιστικής επανάστασης. Ο Σύνδεσμος μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα της Γερμανίας στο ιδρυτικό του συνέδριο της 30^{ης} Δεκεμβρίου 1818 – 1^{ης} Ιανουαρίου 1819. Εν τω μεταξύ, από τον Δεκέμβριο, οι Σπαρτακιστές είχαν υποκινήσει μια σειρά βίαιων διαδηλώσεων, οι οποίες κορυφώθηκαν με την αποτυχημένη εξέγερση στο Βερολίνο τον Ιανουάριο του 1819. Στις 15 Ιανουαρίου, η Λούξεμπουργκ και ο Λίπκνεχτ συνελλήφθησαν και δολοφονήθηκαν στο Βερολίνο από μέλη του συντηρητικού «Ελεύθερου Σώματος» (Freikorps), τα οποία είχαν θέσει υπό τον έλεγχό τους την αστυνομία του Βερολίνου.

► Θέση 12

►► Λούξεμπουργκ, Ρόζα

Συναστρία (αστρολ.): η ευνοϊκή σύζευξη αστέρων.

► Θέση 18 & Παρ. Α

T

Τέταρτη Διεθνής, η: Διεθνής κομμουνιστική οργάνωση η οποία αντιτίθεται στον καπιταλισμό και τον σταλινισμό. Αποτελούμενη από οπαδούς του Λέων Τρότσκι, στρατεύεται στο να βοηθήσει την εργατική τάξη να οδηγηθεί στον σοσιαλισμό. Η Τέταρτη Διεθνής ιδρύθηκε στην Γαλλία το 1938. Ο Τρότσκι και πολλοί υποστηρικτές του, μετά την εξορία τους από την Σοβιετική Ένωση, θεώρησαν ότι η Κομμιτέρν (Κομμουνιστική Διεθνής, γνωστή και ως Τρίτη Διεθνής), είχε καπηλευθεί από τον σταλινισμό και ήταν ανίκανη να ηγηθεί της διεθνούς εργατικής τάξης προς την πολιτική εξουσία. Συνεπώς, ίδρυσαν την δική τους, ανταγωνιστική «Διεθνής». Καθ' όλη τη διάρκεια της δυναμικότερης περιόδου της ύπαρξής της, η Τέταρτη Διεθνής κυνηγήθηκε από πράκτορες της σοβιετικής μυστικής αστυνομίας, καταστάθηκε από καπιταλιστικές χώρες όπως η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, και απορρίφθηκε από οπαδούς της Σοβιετικής Ένωσης και αργότερα του μαοϊσμού ως παράνομη – θέση την οποία αυτοί οι κομμουνιστές υπερασπίζονται ακόμη. Η Τέταρτη Διεθνής, υπό τις συνθήκες της παρανομίας και ταυτόχρονα του χλευασμού της στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αγωνίστηκε να διατηρήσει την επαφή της με την εργατική τάξη. Όμως, όταν πράγματι συνέβαιναν εργατικές εξεγέρσεις, αυτές ήταν συνήθως υπό την επιρροή σοβιετικών, μαοϊκών, σοσιαλδημοκρατικών ή εθνικιστικών ομάδων, καταλήγοντας σε επιπλέον ήττες της Τέταρτης Διεθνούς και των τροτσκιστών της, οι οποίοι δεν μπορούσαν να συγκεντρώσουν αντίστοιχη υποστήριξη. Η Τέταρτη Διεθνής διεσπάστη το 1940 και ξανά το 1953. Σήμερα, τα κόμματα και οι οργανώσεις των Διεθιστών Τροτσκιστών ερίζουν σχετικά με την αντιπροσώπευση της πολιτικής συνέχειας της Τέταρτης Διεθνούς.

►► Τρότσκι, Λέων

Τεχνολογία, η: Αναφέρεται στο αποτέλεσμα της εφαρμογής της (θεωρητικής) επιστημονικής γνώσης με στόχο την δημιουργία ενός αντικειμένου με πρακτικό όφελος. Άλλοτε, αναφέρεται στην μεθοδολογία που χαρακτηρίζει μια τέτοια διαδικασία. Η τεχνολογία έχει επηρεάσει την κοινωνία και το περιβάλλον της με διάφορους τρόπους. Σε κάποιες κοινωνίες η τεχνολογία έχει βοηθήσει να αναπτυχθούν πιο προηγμένες οικονομίες και έχει κάνει δυνατή την άνοδο μιας τάξης που διαθέτει ελεύθερο χρόνο. Πολλές τεχνολογικές διαδικασίες παράγουν ανεπιθύμητα προϊόντα, με τη διαδικασία που είναι γνωστή ως ρύπανση, και εξαντλούν τους φυσικούς πόρους σε βάρος της γης και του περιβάλλοντός της. Ποικίλες εφαρμογές της τεχνολογίας επηρεάζουν τις αξίες μιας κοινωνίας και η νέα τεχνολογία συχνά θέτει νέες ηθικές ερωτήσεις. Φιλοσοφικές αντιπαραθέσεις έχουν προκύψει σχετικά με την τωρινή και τη μελλοντική χρήση της τεχνολογίας στην κοινωνία, με διαφωνίες για το αν η τεχνολογία βελτιώνει την κατάσταση του ανθρώπου ή την χειροτερεύει.

► Θέση 11

Τορά (Ιουδ.): Η *Διδασκαλία* που επιβεβαιώνει τα γεγονότα τα οποία αναγνωρίζονται από την κοινότητα ως η πράξη του Θεού. Στη γραπτή της μορφή, θεωρήθηκε ιδιαίτερα παρούσα στα πρώτα πέντε βιβλία της Βίβλου (στην Πεντάτευχο), τα οποία, κατά συνέπεια, κατέληξαν να αποκαλούνται Τορά. Παράλληλα προς την γραπτή Τορά, δηλαδή τον *Νόμο*, υπήρχαν επίσης άγραφοι νόμοι ή έθιμα και ερμηνείες τους, που μεταδόθηκαν με κάποια προφορική παράδοση κατά τη διάρκεια πολλών γενεών και που απέκτησαν το κύρος της προφορικής Τορά.

► Παρ. Β

Τρότσκι, Λέων (Τροτκίϊ, Лев): Ρωσοεβραϊός μπολσεβίκος επαναστάτης και θεωρητικός του μαρξισμού (Γιανόφκα, Ουκρανία 1879 – Κογιόκάν, Μεξικό 1940). Φοιτητής μαθηματικής σχολής αρχικά και κατόπιν δικαίου, συνελήφθη για την επαναστατική του δράση (1898) κι εξορίστηκε στη Σιβηρία (1900). Μετά την απόδρασή του έφτασε στο Λονδίνο, όπου συνεργάστηκε με τον Λένιν. Μέλος του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος, τάχθηκε το 1903 με την παράταξη των μενσεβίκων και εναντιώθηκε στον Λένιν. Προήδρευσε στο Σοβιέτ της Αγίας Πετρούπολης κατά την Επανάσταση του 1905. Συνελήφθη, δραπέτευσε πάλι και έζησε εξόριστος από το 1907 ως το 1917, κυρίως στη Βιέννη. Επιστρέφοντας στη Ρωσία (Μάιος 1917), συντάχθηκε με τους μπολσεβίκους. Διορίστηκε επίτροπος Πολέμου (1918-1925) και ανέλαβε το έργο της συγκρότησης του Κόκκινου Στρατού, του οποίου ηγήθηκε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1918-1920). Το 1925 αντέδρασε στην ολοένα αυξανόμενη εξουσία του Στάλιν και αντιτάχθηκε, στο όνομα της «διαρκούς επανάστασης», στην «οικοδόμηση του σοσιαλισμού μέσα σε ένα μόνο κράτος». Εξορίστηκε στην Άλμα-Ατά (1927) και απελάθηκε από την ΕΣΣΔ (1929). Εγκαταστάθηκε στη Γαλλία (1933-1935), στη συνέχεια στη Νορβηγία και τελικά στο Μεξικό (1936). Ίδρυσε την Τέταρτη Διεθνή το 1938. Δολοφονήθηκε στο Μεξικό, με εντολή του Στάλιν, από τον Σοβιετικό

πράκτορα Ραμόν Μερσάντερ. Οι ιδέες του Τρότσκι αποτελούν την βάση του Τροτσκισμού, αριστερού ρεύματος το οποίου αντιτίθεται στον σταλινισμό και στον μαοϊσμό. Ο Τρότσκι έλεγε ότι ο στόχος του σοσιαλισμού στη Ρωσία δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί δίχως την επιτυχία της παγκόσμιας επανάστασης. Όμως, παρά τις αρχικές ελπίδες στην Γερμανική Σπαρτακιστική Επανάσταση (1918-1919), στην βραχύχρονη Σοβιετική Δημοκρατία της Ουγγαρίας (1919) και σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, κανένα άλλο μαρξιστικό κίνημα δεν κατάφερε να κρατήσει την εξουσία στα χέρια του. Η άποψη αυτή του Τρότσκι υπόκειται σε αντιμαχόμενες απόψεις στην κομμουνιστική ιστορία από διάφορες μαρξιστικές ομάδες και κόμματα.

►► Τροτσκισμός, ο

Τροτσκισμός, ο: Θεωρία του μαρξισμού όπως εκφράστηκε από τον Λέων Τρότσκι ο οποίος θεωρούσε τον εαυτό του ορθόδοξο μαρξιστή και μπολσεβίκο-λενινιστή και υπερασπιζόταν ένα κόμμα εμπροσθοφυλακής. Η πολιτική του διέφερε ριζικά από εκείνη του σταλινισμού, κυρίως ως προς την διακήρυξη της ανάγκης μιας διεθνούς προλεταριακής επανάστασης, παρά του σοσιαλισμού σε μία χώρα, και ως προς την ακλόνητη υποστήριξη μιας αληθινής δικτατορίας του προλεταριάτου βασισμένης στις δημοκρατικές αρχές. Οι οπαδοί του Τρότσκι πιστεύουν ότι, μαζί με τον Λένιν, ο Τρότσκι ήταν ο πιο σημαντικός και πιο γνωστός ηγέτης της Ρωσικής Επανάστασης και του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος του 1917 και των επόμενων χρόνων. Σήμερα, πολυάριθμες ομάδες συνεχίζουν να αυτοπροσδιορίζονται τροτσκιστικές, παρά το ότι έχουν αναπτύξει τις ιδέες του τροτσκισμού με διαφορετικούς τρόπους.

►► Τρότσκι, Λέων

Φασισμός, ο: Πολιτικό σύστημα που εγκαθιδρύθηκε στην εξουσία της Ιταλίας από το 1922 ως το 1943, της Γερμανίας από το 1933 ως το 1945, της Ισπανίας από το 1939 ως το 1975 και άλλων χωρών σε διαφορετικές περιόδους. Ο όρος αναφέρεται γενικότερα σε κάθε κίνημα ή καθεστώς εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα. Η ιταλική λέξη *fascismo* προέρχεται από τη λατινική *fascēs*, που δήλωνε το έμβλημα εξουσίας στην αρχαία Ρώμη και παρίστανε μια σφιχτή δέσμη από κλαδιά ελιάς ή σημύδας, με ένα τσεκούρι στο εσωτερικό της, έμβλημα που υιοθέτησε ο Μουσολίνι στο κίνημα του 1919. Σε κάθε μορφή του, ο φασισμός, έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Η απόλυτη εξουσία του κράτους είναι το βασικότερο, κι από αυτό προκύπτουν και τα υπόλοιπα: η συμμόρφωση της ατομικής θέλησης σε αυτήν του συνόλου, όπως εκφράζεται από το κράτος, και η υπακοή σε έναν, συνήθως χαρισματικό, ηγέτη, στο πρόσωπο του οποίου ενσαρκώνεται το κράτος. Η φιλελεύθερη δημοκρατία, ο ορθολογισμός και οι αξίες της αστικής τάξης υποβαθμίζονται και δυσφημούνται ενώ αντίθετα εξυψώνεται το πολεμικό φρόνημα. Έννοιες όπως η καθαρότητα της φυλής, καθώς και στοιχεία μυστικισμού διαπνέουν την φασιστική σκέψη.

► Θεέσεις 8, 10, 11

►► Εκφυλισμένη Τέχνη | Κλέε, Πάουλ | Μπένγιαμιν, Βάλτερ | Μπρεχτ, Μπέρτολτ

Φλωμπέρ, Γκουστάβ (Flaubert, Gustave): Γάλλος μυθιστοριογράφος Γκουστάβ Φλωμπέρ (Ρουέν 1821 – Κρουασέ 1880), ο οποίος θεωρείται ο κύριος εισηγητής της ρεαλιστικής σχολής στη γαλλική λογοτεχνία. Αριστούργημά του θεωρείται το μυθιστόρημα *Η κυρία Μποβαρύ* (1857), μια ρεαλιστική απεικόνιση της ζωής των αστών, για το οποίο δικάστηκε με την κατηγορία της ανηθικότητας, αλλά απηλλάγη. Το μυθιστόρημά του *Σαλαμπώ* (1862) έχει θέμα εμπνευσμένο από την ιστορία της Καρχηδόνας. Πρόκειται για την ζοφερή ιστορία ενός εντελώς φανταστικού προσώπου, της Σαλαμπώ, θυγατέρας του Αμίλκα, η οποία εκτυλίσσεται στο πλαίσιο ενός ιστορικού γεγονότος, της εξέγερσης των μισθοφόρων εναντίων της Καρχηδόνας το 240-237 π.Χ. Ο τρόπος με τον οποίο μεταμόρφωσε την ξηρή αφήγηση του Πολυβίου σε ένα ποιητικότερο πεζογράφημα μπορεί να συγκριθεί με τον τρόπο που απέδωσε ο Σαίξπηρ την αφήγηση του Πλουτάρχου στις λυρικές περιγραφές του έργου του *Αντώνιος και Κλεοπάτρα*.

► Θέση 7

►► Καρχηδών, η

Φουριέ, Σαρλ (Fourier, Charles): Γάλλος θεωρητικός σοσιαλιστής και ουτοπιστής (Μπεζανσόν 1722 – Παρίσι 1837). Πρότεινε την εκ νέου αναδιάρθρωση της κοινωνίας βάσει κοινοβιακών ενώσεων των παραγωγών, γνωστών ως *φαλαγγιστηρίων* (phalanstères, από την φάλαγγα). Η θεωρία του έγινε γνωστή ως φουριερισμός. Κληρονόμησε σημαντική περιουσία από τον πατέρα του, ο οποίος ήταν έμπορος υφασμάτων. Το 1793 ο Φουριέ καταστράφηκε οικονομικά και αναγκάστηκε να εργαστεί ως εμποροϋπάλληλος. Τότε άρχισε να καταγγέλλει τα «ελαττώματα του πολιτισμού» και ιδιαίτερα τα συστήματα του εμπορίου, τη μισθωτή εργασία και τη συγκεντρωτική και κατασταλτική κρατική εξουσία. Αμφισβητούσε μαχητικά τόσο τις απόψεις άλλων ουτοπιστών (Όουεν, Σαινσιμονιστές). Πίστευε ότι η ανισότητα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς «υπεισέρχεται στο σχέδιο του Θεού», όλα τα έργα του οποίου «ήταν καλώς καμωμένα». Κατά τον Φουριέ, οι κοινωνικές τάξεις ακρωτηριάζουν τον άνθρωπο και τις επιθυμίες του και δημιουργούν ανισορροπία ανάμεσα στη φτώχεια και την υπεραφθονία. Ενώ στη φύση επικρατεί η καθολική αρμονία και ο «νόμος της έλξης», στις κοινωνίες ο άνθρωπος αντικατέστησε τον «νόμο της ηθικής έλξης» με τις «φιλοσοφικές φαντασιοπληξίες». Κατά τον Φουριέ, οι προσπάθειες των ηθικολόγων να καταστείλουν τα πάθη ήταν μάταιες, και έπρεπε, αντίθετα, τα πάθη να είναι η μήτρα της διαμόρφωσης του κοινωνικού οργανισμού. Ο Φουριέ εκτιμούσε ότι οι άνθρωποι εργάζονται όσο το δυνατόν λιγότερο διότι εργάζονται από υποχρέωση. Έτσι, η παραγωγή είναι μικρή και η διανομή συντελείται σε ατμόσφαιρα σύγκρουσης. Υπάρχει λοιπόν κάθε συμφέρον να γίνει η εργασία ελκυστική ώστε ο άνθρωπος να εργάζεται από πάθος. Για τον σκοπό αυτό θα ήταν πρόσφορο να συγκεντρωθούν ομάδες από 810 άνδρες και 810 γυναίκες σε κάθε φαλαγγιστήριο, δηλαδή σε έναν μεγάλο ξενώνα, μέσα σε μια έκταση περίπου 400 εκταρίων, ο οποίος να περιβάλλεται από αγροτικά οικήματα και βιομηχανικές εγκαταστάσεις που να παρέχουν στα μέλη του φαλαγγιστηρίου όλα τα απαραίτητα. Πρόκειται δηλαδή για μια συνεταιριστική καταναλωτική εταιρεία συνδεδεμένη με έναν παραγωγικό συνεταιρισμό. Οι βασικές ιδέες που διατύπωσε ο Φουριέ για την προσαρμογή της κοινωνίας στις ανθρώπινες ανάγκες και για τη σπατάλη που προκαλεί το ανταγωνιστικό καπιταλιστικό σύστημα ήταν πρόδρομος των ιδεών του Καρλ Μαρξ. Μετά το 1830, βάσει του συνεταιριστικού του προτύπου, δημιουργήθηκαν ορισμένες κοινότητες στην Γαλλία, στην Μεγάλη Βρετανία και στις ΗΠΑ, από τις οποίες γνωστότερες υπήρξαν η βραχύβια Μπρουκ Φαρμ στη Μασαχουσέτη (1841-1846) και η Βορειοαμερικανική Φάλαγγα (North American Phalanx) στο Ρεντ Μπανκ του Νιου Τζέρσυ.

► Θέση 11

►► Ουτοπία, η | Προ-μάρτιο, το

Φουστέλ ντε Κουλάνζ, Νυμά Ντενί (Fustel de Coulanges, Numa Denis): Γάλλος ιστορικός, εκφραστής του ιστορικισμού (Παρίσι 1830 – Μασύ 1889). Σημαντικό υπήρξε το έργο του *Η αρχαία πόλις-κράτος* (1874), στο οποίο προσέγγισε το παρελθόν ως μία λογική αλληλουχία γεγονότων. Έτσι, με αφετηρία το θρησκευτικό φαινόμενο της λατρείας των εφεστίων θεών ως βάσης της οικογένειας, εξήγησε την εξέλιξη από την οικογένεια στην πατρίδα, από την πατρίδα στην φυλή και από την φυλή στην πόλη-κράτος, η έννοια της οποίας κατόπιν, στην Ιταλία, με επίκεντρο την Ρώμη, διευρύνθηκε και περιέλαβε την Ιταλική Χερσόνησο, για να καταλήξει στην έννοια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Έγραψε επίσης την *Ιστορία των θεσμών της παλαιάς Γαλλίας* (1875-1891). Ο Φουστέλ ντε Κουλάνζ ήταν αντίπαλος της δημοκρατίας και του δημοκρατικού πολιτεύματος. Υπερασπιστής της οικογένειας, της θρησκείας και της ιδιοκτησίας, απορρίπτει την καθολική ψηφοφορία και την καθιστά υπεύθυνη για την εγκαθίδρυση της Αυτοκρατορίας, για την ήττα του 1870, και για την Κομμούνα. Θετικιστής, θεωρούσε ότι «η Ιστορία είναι καθαρή επιστήμη, μια επιστήμη όπως η Φυσική ή η γεωλογία».

► Θέση 7

►► Ιστορικισμός, ο

X

Χέγκελ, Γκέοργκ Βίλχεμ Φρήντιχ (Hegel, Georg Wilhelm Friedrich): Κορυφαίος Γερμανός φιλοσόφος και ο τελευταίος από τους μεγάλους ιδρυτές φιλοσοφικών συστημάτων των Νεώτερων Χρόνων (Στουτγάρδη 1770 – Βερολίνο 1831). Το έργο του, συνεχίζοντας την παράδοση των Ιμάνουελ Καντ, Γιόχαν Γκόττλεπ Φίχτε και Φρήντριχ Σέλινγκ, αποτελεί την κορύφωση της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας. Καθηγητής στην Ιένα, στη Χαϊδελμβέργη και στο Βερολίνο, διαμόρφωσε ένα φιλοσοφικό σύστημα που βασίζεται σε ένα διαλεκτικό σχήμα θέσης-αντίθεσης το οποίο αποσκοπεί, μέσω της άρσης της αντίθεσης μεταξύ του εξωτερικού κόσμου και της σκέψης, στην ολοκλήρωση του ανθρώπου. Η λογική, η φιλοσοφία της φύσης και η φιλοσοφία του πνεύματος συνιστούν τα τρία μέρη της διαλεκτικής ανάπτυξης (που προχωρεί με την υπέρβαση των αντιφάσεων) μίας και μόνης αρχής, της ιδέας, που στο τέλος της διαδρομής φτάνει στο απόλυτο (*Φαινομενολογία του πνεύματος*, 1807, *Επιστήμη της Λογικής*, 1812-1816, *Αρχές της Φιλοσοφίας του Δικαίου*, 1821). Η σκέψη του Χέγκελ άσκησε σημαντική επιρροή στον νεαρό Μαρξ.

► Θέση 4

►► Ιστορικισμός, ο | Μαρξ, Καρλ

Ω

Ωδή στον Κάρολο Φουριέ (Ode à Charles Fourier): Απόσπασμα από την εξαιρετική *Ωδή* που συνέθεσε ο σουρεαλιστής Αντρέ Μπρετόν το 1944 προς δόξα και τιμή του μεγάλου σοσιαλιστή ουτοπιστή Φουριέ:

Σε χαιρετώ από το Απολιθωμένο Δάσος του ανθρώπινου πολιτισμού

Όπου τίποτα πλέον δεν είναι όρθιο

Αλλά όπου περιφέρονται στροβιλιζόμενες αμυδρές ελπίδες

Που απαιτούν την απελευθέρωση του φυλλώματος και του πουλιού

Από τα δάχτυλά σου ξεπηδά το σφρίγος των ανθισμένων δέντρων

Γιατί καθώς διαθέτεις τη φιλοσοφική λίθο

Δεν άκουσες παρά την πρώτη σου παρόρμηση που ήταν να την τείνεις στους ανθρώπους

Αλλά ανάμεσα σ' αυτούς και σε σένα κανένας μεσολαβητής

Ούτε μια μέρα που να μην τον περιμένεις με εμπιστοσύνη

Επί μια ώρα στους κήπους του Παλαί-Ρουαγιάλ

Οι θελκτικότητες είναι ανάλογες προς τα πεπρωμένα

Γι' αυτό και έρχομαι σήμερα προς εσένα.

ΠΗΓΕΣ

Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Larousse-Britannica»

Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό «Πάπυρος-Larousse»

Le petit Robert des noms propres

Oxford Dictionary of 20-th Century Art

Δικτυακός τόπος: <http://en.wikipedia.org>

Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Γ. Δ. Μπαμπινιώτης

Michael Löwy, *Walter Benjamin: Προμήνυμα κινδύνου*, μτφρ. Ρ. Πεσσάχ, Πλέθρον, 2004

Thierry Raquot, *Η ουτοπία ή το παγιδευμένο ιδεώδες*, μτφρ. Δ. Δημούλας, SCRIPTA, 1998

Σάββας Μιχαήλ, *Μορφές του Μεσσιανικού*, Άγρα, 1999